

Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

СТАТИСТИКА ТА ІНДИКАТОРИ СФЕРИ ОСВІТИ З ВРАХУВАННЯМ ГЕНДЕРНОГО ФАКТОРУ

Навчальний посібник

*НАВЧАЛЬНИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ СЕМІНАРІВ ЗІ
СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ І ПОКАЗНИКІВ В ОСВІТИ*

Відділ статистики

Переклад з англійської мови – Катерина Акбаш, Наталя Пасічник
Передмова та наукова редакція – Ренат Ріжняк

Статистика та індикатори сфери освіти з врахуванням гендерного фактору: практичний посібник (навчальний матеріал для семінарів зі статистичних даних і показників освіти). [Пер. з англ. К. Акбаш, Н. Пасічник, передмова та наукова редакція Р. Ріжняк] Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури. ЮНЕСКО (UNESCO).

У цьому посібнику пропонуються зразки найбільш передового досвіду презентацій та аналізу показників гендерної нерівності в галузі грамотності та шкільної освіти з використанням регіональних та загальнонаціональних даних, що отримані в Інституті статистики ЮНЕСКО.

Найбільш цінними у посібнику є практичні ідеї та підказки для відповідальних працівників в уряді, в керівництві системи освіти для використання статистики та показників сфери освіти з врахуванням гендерного фактору.

Рецензенти:

Т.С. Плачинда – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри професійної педагогіки та соціально-гуманітарних наук, Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету

Ю.О. Ковальчук – кандидат фізико-математичних наук, доцент, директор навчально-наукового інституту точних наук і економіки, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Рекомендовано вченою радою Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 4 від 27 листопада 2017 року)

Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір №74814 від 17.11.2017 р.

Переклад посібника підготовлений у рамках проекту Еразмус+ «Гендерні студії: крок до демократії та миру у сусідніх до ЄС країнах з різними традиціями», № 561785-EPP-1-2015-1-LT-EPPKA2-SVNE-JP. Передмова та редакція перекладу відображає розуміння та погляди виключно авторів, Європейська Комісія не несе відповідальності за будь-яке використання наданої інформації.

На сучасному етапі гендерний підхід у теорії та практиці освіти перебуває на стадії розвитку та інституалізації. Основна концептуальна ідея гендерного підходу полягає в тому, що гендер представляється соціальним конструктом, котрий виникає, існує та змінюється під впливом культури та традицій суспільства та адекватно відображає ідею соціального конструювання розходжень між жінками та чоловіками. Врахування гендерного фактору у сфері вищої освіти стало актуальною проблемою, яка вимагає розв'язання як в теорії, так і в навчально-виховній практиці. Це у свою чергу зумовило появу гендерної педагогіки як порівняно нового розділу педагогічної науки. Робочим інструментом реалізації гендерного підходу є гендерний аналіз – організований акт щодо дослідження та вивчення відмінностей у потребах, умовах, доступу до ресурсів, перспективах розвитку, особливостях участі, нагородженні, преміюванні, оплаті праці з точки зору гендерної рівності учасників навчально-виховного процесу. Крім того, проведення гендерного аналізу передбачає дослідження та оцінювання ділової документації, політики управління, стандартів та програм у контексті врахування принципів гендерної рівності. Очевидною є роль статистичних методів, які використовуються при формуванні самих різноманітних гендерних показників та індикаторів.

Практичний посібник «GENDER-SENSITIVE EDUCATION STATISTICS AND INDICATORS» розроблений Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури та представляє собою матеріал з огляду основних статистичних величин та індикаторів, якими можна було б «виміряти» рівень гендерної чутливості освіти. Зрозуміло, що це не єдине практичне видання від міждержавних організації з гендерної статистики. Серед інших відверто корисних видань варто виділити: «Гендерні аспекти в статистиці: інструмент змін» («*Engendering Statistics: A Tool for Change*», Hedman, Perucci and Sundström, 1996); «Рекомендації з підготовки національних статистичних звітів про чоловіків та жінок» («*Handbook for Producing National Statistical Reports on Women and Men*», United Nations, 1997); «Розвиток гендерної статистики: практичний посібник» («*Developing gender statistics: a practical tool*», United Nations, Economic Commission for Europe, and World Bank Institute, 2010) та ін. Але саме з цього посібника можна розпочинати формувати статистичний потенціал для моніторингу розв'язання гендерних проблем у сфері освіти. Вже в такому початковому вигляді запропонованим у посібнику методикам притаманна універсальність і загальність. Безперечно, основна увага авторами посібника приділяється наочності представлення статистичного матеріалу, його доступності й доказовості.

Різноманітні теоретичні та практичні розробки, напрацьований набір засобів для розуміння й використання гендерної статистики знаходить широке практичне використання в міждержавних, національних і регіональних дослідженнях з гендерної проблематики. Восени 2015 року Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка став учасником та безпосереднім виконавцем проекту Еразмус+ «Гендерні студії: крок до демократії та миру у сусідніх до ЄС країнах з різними традиціями» (№ 561785-ERP-1-2015-1-LT-ERPKA2-SVNE-JP). Основне завдання проекту полягає у підготовці та відкритті спеціалізації «гендерні студії» на різних магістерських спеціальностях. У нашому університеті відкрита така спеціалізація на магістерській спеціальності фізико-математичного факультету «Освітні вимірювання. Гендерні студії: науковий аспект». Дослідницька лінія програми спеціалізується на тестуванні, оцінюванні та використанні кількісних методів у гендерних дослідженнях. Це вже знайшло свою реалізацію в організації та проведенні гендерного аналізу фізико-математичного факультету, у якому так були визначені основні дії та об'єкти гендерного дослідження: а) збір кількісних даних про гендерний склад контингенту студентів, науково-педагогічних працівників та технічного персоналу, а також гендерний склад окремих характерних груп учасників навчально-виховного процесу; б) виявлення специфіки гендерної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу; в) вивчення гендерних даних про ціннісно-сміслові організаційні, навчальні, наукові та виховні орієнтації учасників навчально-виховного процесу; г) виявлення рівня розуміння різними статями учасників навчально-виховного процесу соціальної обумовленості різноманіття та специфіки гендерних ролей, що приписуються чоловікам та жінкам; д) проведення контент-аналізу освітніх стандартів, навчальних планів спеціальностей факультету, робочих програм навчальних дисциплін, підручників, посібників, ділової документації деканату та кафедр факультету на предмет врахування гендеру; е) аналіз методів та прийомів, що забезпечують засвоєння гендерних знань та формування ціннісно-сміслових орієнтацій суб'єктів навчально-виховного процесу; є) визначення специфіки включення гендерного компоненту у виховний процес; ж) виявлення гендерно-орієнтованих тем науково-дослідної діяльності учасників навчально-виховного процесу.

Після детального опрацювання посібника, пропонуємо деякі коментарі щодо його змісту. Автори з метою спрощення викладу у розрахунках припустили, що обсяги вибірки (або генеральні сукупності) осіб чоловічої та жіночої статі є рівними. Зрозуміло, що на малих вибірках (або ж на невеликих за обсягом генеральних

сукупностях) це досить рідко трапляється. Тому з метою підвищення точності результатів слід скористатися дещо складнішими викладками. У власних гендерних дослідженнях ми використовували замість індексу гендерного паритету коефіцієнт питомої гендерної асиметрії, який визначався за часткою жінок від їх загального числа (K_1) у відповідній групі та часткою чоловіків (також від їх загального числа у групі) – K_2 – за заданим полем аналізу, причому:

$$K_a = \frac{K_1 - K_2}{K_1 + K_2}.$$

Тоді K_a належав проміжку $[-1; 1]$ та був якісною мірою відношення розподілу характерних ознак (домінант) у гендерних групах. Випадки, коли K_a рівне 0, ми називали питомим гендерним паритетом, а коли K_a відмінний від 0 – питомою гендерною асиметрією, причому, чим ближчим було значення K_a до 1, тим більше характерна ознака домінувала серед осіб жіночої статі і, навпаки, при значеннях K_a близьких до -1 характерна ознака домінувала серед осіб чоловічої статі. Подібний варіант коефіцієнта питомої гендерної асиметрії можна представити інакше:

$$K_b = \frac{K_1}{K_2}.$$

У цьому випадку K_b належить проміжку $[0; +\infty)$ і також є якісною мірою відношення розподілу характерних ознак (домінант) у гендерних групах. Тепер, коли K_b рівне 1, ми матимемо питомий гендерний паритет, а коли K_b відмінний від 1 – питомою гендерною асиметрією, причому, чим ближчим було значення K_b до 0, тим більше характерна ознака домінує серед осіб чоловічої статі і, навпаки, при великих значеннях K_b характерна ознака домінує серед осіб жіночої статі. Ці два різні варіанти одного коефіцієнту у різних ситуаціях можна зручно використовувати, особливо якщо мова йде про наочні ілюстрації викладок.

Але в цілому хочемо висловити впевненість, що вперше представлений український переклад практичного посібника «GENDER-SENSITIVE EDUCATION STATISTICS AND INDICATORS» стане фактором заохочення та мотивом для формування українських статистичних ресурсів для моніторингу реалізації гендерного підходу у вітчизняній освіті.

Науковий редактор перекладу з англійської мови

Ренат Ріжняк

«Недискримінаційна освіта позитивно впливає на розвиток дівчат та хлопчиків, і, таким чином, в кінцевому рахунку, сприяє більш рівноправним відносинам між жінками і чоловіками. Рівний доступ до освіти і можливість отримати кваліфікацію є необхідним, якщо більше жінок стануть ініціаторами змін. Грамотність жінок є важливим ключем до поліпшення здоров'я, харчування та освіти в сім'ї, та для розширення можливостей жінок брати участь в процесі прийняття рішень в суспільстві» (Четверта Всесвітня Конференція зі становища жінок, Пекін 1995 Платформа для дій, пункт 69) (Fourth World Conference on Women, Beijing 1995. Platform for Action, Paragraph 69). Стратегічні цілі четвертої Всесвітньої конференції зі становища жінок і аналогічні цілі Всесвітньої конференції з освіти для всіх (Джомт'єн, 1990 г.) (World Conference on Education for All (Jomtien, 1990) були прийняті більшістю країн і закріплені в національних політичних деклараціях. Прогрес в досягненні цих цілей необхідно ретельно контролювати і оцінювати на основі своєчасних і надійних статистичних даних і показників, з урахуванням гендерних аспектів.

Насправді ще одна мета Пекінської конференції була «... виділити достатні ресурси і контролювати здійснення реформ в галузі освіти». Це означає, що міжнародні та міжурядові організації, зокрема ЮНЕСКО, повинні «сприяти оцінці досягнутого прогресу, використовуючи показники в галузі освіти національних, регіональних і міжнародних організацій» і «надавати технічну допомогу країнам, що розвиваються з метою покращення здатності контролювати хід зменшення розриву між жінками і чоловіками в галузі освіти, підготовки кадрів і наукових досліджень, а також в рівнях досягнень у всіх сферах, особливо в області базової освіти і ліквідації безграмотності». (Там же. Пункт 87).

Цей посібник є частиною навчального матеріалу, призначеним для заохочення і полегшення формування національного статистичного потенціалу для систематичного моніторингу прогресу в досягненні цих цілей. Спочатку він був підготовлений для субрегіональних семінарів з гендерних питань в області статистики освіти і показників, проведених в Аккрі, Гана, в жовтні 1996 року, і в Абіджані, Кот-д'Івуар, в квітні 1997 року. На основі позитивного досвіду і зворотного зв'язку в ході двох семінарів, в яких брало участь 30 статистиків з 25 країн світу, оригінальна версія проекту була покращена для формування сучасної версії. Хотілося б сподіватися, що це видання створить поінформованість серед читачів і допоможе їм розробляти і використовувати статистику та показники в галузі освіти з урахуванням гендерних аспектів для ефективного моніторингу гендерної нерівності в сфері освіти. Ідеї, досвід і нові методи, методика і показники гендерних

аспектів, які виникають при використанні даного посібника із задоволенням будуть прийняті командою ЮНЕСКО з метою подальшої модернізації навчального матеріалу і поширення його серед більш широкої аудиторії. Я хотів би відзначити внесок Вікторії Кавікчіоні при складанні даного посібника за допомогою Розер Куссо у співробітництві з РАНВА Сафаді (Сектор освіти) і Вім Ренкема, який брав участь в семінарах в Абіджані й Аккрі. Особлива подяка організаціям FAWE (Форум Африканських жінок освітянок) і ЮНІСЕФ за їх фінансову підтримку в організації семінару в Абіджані.

Геральдо Насіменто
Директор Відділу статистики

ЗМІСТ

I. ВСТУП

I.1 Мета

I.2 Для кого призначений посібник

I.3 Зміст посібника

II. СТАТИСТИКА ТА ПОКАЗНИКИ В СФЕРІ ОСВІТИ

II.1 Про політично значущі статистичні дані і показники в галузі освіти

II.2 Зосередження на «хороших» показниках

II.3 Інформаційні канали

II.4 Фактори, які мають вплив на гендерну рівність в освіті

III. СТАТИСТИКА ТА ПОКАЗНИКИ З ГЕНДЕРНИХ ПРОБЛЕМ В СФЕРІ ОСВІТИ ТА ГРАМОТНОСТІ

III.1 Дані з грамотності

III.2 Гендерна нерівність у відвідуванні школи

III.3 Міждержавні різновиди зарахування до школи та гендерна нерівність

III.4 Зміна сукупної частки учнів та гендерна нерівність

III.5 Відвідування школи та відсоток тих, хто закінчив школу

III.6 Індекс гендерної сегрегації за напрямками навчання

III.7 Використання тематичних карт

III.8 На шляху до показників гендерної рівності

III.9 Співвідношення між освітніми та іншими соціально-економічними факторами

III.10 Приклад статистичних профілів країни

Література

I. ВСТУП

I.1 Мета

Основними цілями цього посібника є:

(а) привернути увагу статистиків і користувачів статистики освіти на важливість та можливості використання гендерно-чутливих статистичних даних і показників в галузі освіти;

(б) уточнити концепції, методи і прийоми, необхідні для систематичного збору, аналізу, презентації і розповсюдження статистичних даних і показників в сфері освіти, з особливим акцентом на гендерну складову у сфері освіти;

(в) запропонувати практичні ідеї та рекомендації для осіб, що визначають політику менеджерів освіти для використання гендерних статистичних даних і показників в галузі освіти для більш ефективного моніторингу прогресу та розробки політики та планів на користь гендерної рівності.

Хотілося б сподіватися, що цей посібник може мати не тільки широке застосування і використання таких показників, а й доповнюватися новими ідеями, і подальшим розвитком як на міжнародному, так і національному рівнях.

I.2 Для кого призначений посібник

Цей посібник буде корисним для всіх зацікавлених осіб з моніторингу розвитку освіти і, зокрема, в прогресі зменшення гендерної нерівності. Його основна цільова аудиторія – це працівники статистики в міністерствах освіти і національних статистичних управліннях; очікується, що політики, адміністратори і керівники освітніх програм можуть також знайти в цьому посібнику практичні поради для використання статистичної інформації для підтримки прийняття рішень. Посібник цілеспрямовано написано простою мовою для того, щоб незнайомі з основними статистичними поняттями, змогли використати його з урахуванням гендерних аспектів статистики та показників в галузі освіти.

I.3 Зміст посібника

Цей посібник фокусується на кращих методиках для презентації та аналізу показників гендерної нерівності в області поширення грамотності і освіти, з використанням тих регіональних та національних даних, які наявні у Відділі статистики ЮНЕСКО.

Основні принципи збору даних і розробки обґрунтованих показників представлені в Розділі II, включаючи основні чинники, які впливають на гендерну рівність. В Розділі III аналізуються значення і

відносні переваги альтернативних способів розрахунку та подання гендерних відмінностей в грамотності та освіті. В даному розділі представлені більш конкретні показники нерівності – такі як індекс гендерної сегрегації за сферою дослідження і гендерно-чутливі показники. Інші аспекти нерівностей, що розглядаються в даному розділі – це аналіз і презентація міждержавних і регіональних варіантів (Розділ III.3) і співвідношення гендерної нерівності в сфері освіти з іншими соціально-економічними факторами (Розділ III.9).

II. СТАТИСТИКА ТА ПОКАЗНИКИ В СФЕРІ ОСВІТИ

II.1 Про політично значущі статистичні дані і показники в галузі освіти

Статистика та показники – це кількісна інформація для полегшення розуміння стану явища, його прогресу і його взаємодії з іншими явищами. Статистика та показники мають важливе значення в цьому посібнику. Вони включають в себе як абсолютні величини – такі як кількість неграмотних студентів, викладачів, так і отримані відсотки, ставки і коефіцієнти, в тому числі комбінації ставок і коефіцієнтів, як в деяких складових індексах. В галузі освіти постійно маємо справу з рядом взаємопов'язаних аспектів, починаючи від рівня попиту та пропозиції освітніх можливостей до того, як люди можуть отримати доступ до навчання, якості викладання і процесу навчання, внутрішньої ефективності системи освіти, індивідуальних результатів навчання та впливу освіти на особистісний розвиток і благополуччя людини, суспільства і країни в цілому. Не менш важливим є рівність в освіті, вивчення причин нерівності і їх вплив на соціально-економічний розвиток.

Цей посібник зосереджує увагу на деяких з найбільш поширених існуючих статистичних даних і показниках в галузі освіти, на основі яких можливо зробити аналіз гендерних відмінностей.

II.2 Зосередження на «хороших» показниках

Коли необхідно пов'язати дані проблеми з інформаційними потребами, а також з необхідними показниками і статистичними даними, то виявляється, що може бути багато показників, так як є проблеми політики і різні типи користувачів. Досвід національних і міжнародних агентств допоміг розробити принципи, які в даний час прийняті в якості основних в розробці системи показників.

Наприклад, у Всесвітній доповіді (звіті) з освіти у 1991 році зазначено, що хороші показники повинні бути:

- **стратегічними** (узгодженими з політикою), тобто надавати чіткі і однозначні відповіді на ключові питання політичних питань і проблем;

- **легкими у використанні**, тобто зрозумілими, своєчасними і не у великій кількості;

- **формуватися на основі логічної структури** (framework), що дозволяє сприймати одну цифру (скажімо зарахування) в контексті інших основних змінних (скажімо, демографія та інвестиції в освіту) конкретної країни;

- **технічно обґрунтованими**, тобто дійсним, надійними і порівнянними;

- **практично можливими для отримання при найменших витратах**, тобто основні необхідні статистичні дані є легко доступними або їх порівняно легко зібрати в чітко встановлені терміни.

В ідеалі кінцева мета полягає в тому, щоб зробити якнайменшу кількість показників, які задовольнятимуть максимум явищ для широкого кола користувачів. Показники якісних явищ також дуже корисні, хоча вони, як правило, більш складні у формуванні, як з концептуальних причин (підбір відповідних вимірювальних інструментів якісних явищ), так і технічних (складності з отриманням відповідних даних). Тільки деякі основні принципи статистики та показники освіти згадуються в цьому посібнику. Для більш повного вивчення показників освіти, дивіться документ «Основні показники в галузі освіти», підготовлений Відділом статистики в рамках навчальних матеріалів зі статистики та показниках в галузі освіти.

Ц.3 Інформаційні канали

Дані, необхідні для вимірювання гендерної нерівності в сфері освіти, можна зібрати з різних джерел з використанням різних існуючих методів збору. По суті, джерела даних можуть бути розділені на: (а) фізичні особи; і (б) навчальні заклади. До фізичних осіб в цьому відношенні відносяться не лише студенти і професорсько-викладацький склад, а й батьки, інші члени тієї ж сім'ї, керівники громад, роботодавці і т.д. До навчальних закладів найчастіше відносять школи та університети, але в кінцевому рахунку це можуть бути центри освіти для дорослих та інші місця навчання/підготовки. Методи збору інформації можуть включати в себе регулярні опитування в школах і використання адміністративної звітності, а також перепис населення і домашніх господарств. Кожен з цих методів виявився ефективними для збору конкретних видів статистики освіти (див. таблицю А нижче).

Таблиця А. Методи та показники збору інформації

ДАНІ ПО ОСВІТИ І ГРАМОТНОСТІ	
МЕТОДИКА ЗБОРУ ІНФОРМАЦІЇ	ПОКАЗНИКИ, ЯКІ ЗБИРАЮТЬСЯ
Перепис населення	Неграмотність Рівень освіти Відвідування школи Напрямки навчання
Вибіркове опитування за місцем проживання	Додаткові дані про безграмотність і рівень освіти Господарські витрати на освіту Дані якості Інші конкретні теми (причини для відрахування, очікування та думки батьків, вчителів, громад);
Регулярні опитування по школах	Учні/студенти за статтю, за віком, по класах за областю навчання; другорічники, випускники; Умови в школах, обладнання, матеріальна база і т.д.
Адміністративна робота (файли)	Витрати на навчальний процес, зарплати вчителям, Викладачі та інші співробітники за віком, кваліфікацією, посадою і т.д. Результати екзаменів

Сьогочасні дані, зібрані під час регулярних шкільних опитувань і переписів населення, мають важливе значення для отримання загальної інформації з гендерних відмінностей в неграмотності і освіті, доступу до навчання в школі і т.д. Специфічні додаткові дані необхідні, якщо необхідно вивчити більш детально причини нерівності з метою визначення відповідних заходів щодо зменшення нерівності. Може бути цікавим виявити причини відрахування, низький рівень відвідування школи (або невідвідування) дівчатами, низький рівень участі жінок в наукових і технічних сферах, а також проаналізувати й інші елементи – потреби дітей та громадськості, розуміння та очікування батьків і т.д. Також необхідна інформація про аспекти надання освітніх послуг, наприклад, державна політика, розподіл ресурсів і шкільна інфраструктура. Для такого роду інформації спеціальні (вибіркові) опитування підходять найкраще, хоча вартість обмежує їх використання.

II.4 Фактори, які мають вплив на гендерну рівність в освіті

Незважаючи на нещодавні успіхи в зарахуванні дівчат до шкіл та підвищенні рівня грамотності завдяки позитивним діям і активній кампанії, що проводяться урядами, відмінності все ще існують, і особливо вражаючими вони є в деяких країнах Західної і Центральної

Африки, південних азіатських країнах і в деяких арабських державах. Перешкоди та опір щодо забезпечення гендерної рівності в сфері освіти зберігаються, особливо в сільських або маргінальних районах, де традиційні відносини є переважаючими і доступ до освіти є недостатнім відносно попиту.

Різні чинники, які перешкоджають гендерній рівності в освіті можуть бути згруповані у чотири основні категорії:

- відносно **попиту** – соціально-економічні та культурні чинники, які впливають на поведінку і вибір батьків і студентів;

- відносно **пропозицій** – політичні та інституційні чинники і фактори, пов'язані зі шкільною освітою.

Вони представлені в таблиці Б на наступній сторінці.

Відносна важливість цих чинників може змінюватися від країни до країни, серед місцевих громад і груп населення. Наприклад, в країнах Африки на південь від Сахари, які співпрацюють з ЮНЕСКО за різними програмами, за гендерно-чутливими статистичними даними і показниками в галузі освіти виявилось, що фактори стосовно пропозиції сприймаються як переважаючі в порівнянні з тими, які стосуються попиту.

Існує очевидна необхідність виміряти точний ступінь гендерної нерівності та проводити дослідження її взаємозв'язку з соціальними, економічними і культурними особливостями країн і громад, а також з доступом до якісних освітніх послуг.

Статистичні методи для ідентифікації та вимірювання цих взаємодій розглядаються в розділі III.9 у кореляційному аналізі.

Визнаючи, що зміни і реформи вимагають активності всіх зацікавлених сторін (політиків, педагогів, батьків, юнаків і дівчат), дослідження і діагностика ситуації, з відповідними цифрами і аналізом та підтвердженими факторами, можуть забезпечити необхідну підтримку в управлінні й прийнятті рішень на управлінському рівні. Цей документ не є самим по собі вивченням актуальних гендерних відмінностей, а радше спроба запропонувати різні методи і способи репрезентації гендерної нерівності в галузі освіти, з тим щоб сприяти проведенню таких досліджень і аналізу.

Таблиця Б. Фактори, що мають вплив на гендерну рівність в освіті

ПОПИТ	ПРОПОЗИЦІЯ
<p>Соціально-економічні фактори Бідність Прямі витрати (збори, шкільна форма, транспорт) Високі витрати на доступ до освіти / довгий час повернення витрат Дівчата необхідні для домашніх / сільськогосподарських робіт Проживання у віддалених, районах з низьким рівнем населення Обмежені можливості працевлаштування для випускників Нижча зарплатня для жінок</p> <p>Культурні фактори Низький рівень освіти батьків Низький пріоритет освіти для дівчат Освіта для дівчат сприймається як несумісне з традиційними віруваннями і/або релігійними принципами Ранні шлюби і вагітність Роль дівчини / жінки як дружини і матері Скептичне ставлення до користі і результатів освіти дівчат</p>	<p>Політичні / інституційні фактори Бюджетні обмеження; Програми структурної перебудови Недостатня державна підтримка для бідних Політична нестабільність; Непослідовна політика в галузі освіти Погана якість навчальних програм Низький рівень адаптації системи освіти до місцевих потреб навчання Відсутність чіткої стратегії для освіти жінок і дівчат Відсутність державної підтримки жінок в науковій діяльності Обмежені перспективи працевлаштування Погані механізми збору даних; Неадекватні елементи для оцінки прогресу і розробки політики</p> <p>Фактори, пов'язані зі школою Обмежені розміри школи / класу Висока плата за навчання Низька частка жінок-вчителів Вчителі не підготовлені до гендерних питань Стереотипи в школі (навчальні програми, підручники) Шкільні програми в конфлікті з традиційною культурою Орієнтування дівчаток / жінок до ненаукових сфер Відсутність приміщень та механізму відрахування для вагітних підлітків і молодих матерів Сексуальні домагання; небезпека Відстань від школи Відсутність шкільних їдалень Низька санітарно-гігієнічна якість Графік навчання школи несумісний з періодами сільськогосподарських робіт</p>
<p>РЕЗУЛЬТАТИ</p> <p><i>Обмежений доступ до шкільної освіти</i> <i>Низький рівень зарахувань дівчат до школи</i> <i>Покидають школу, особливо в період статевого дозрівання</i> <i>Низький рівень участі жінок в науково-технічних сферах/</i> <i>Висока частка неписьменних жінок</i> <i>Низький або дрібномасштабний рівень працевлаштування</i> <i>Зниження вкладу в національний економічний і соціальний розвиток</i> <i>Низький потенціал ведення переговорів та домовлятися</i> <i>Відсутність доступу до політичних процесів прийняття рішень</i></p>	

III. СТАТИСТИКА ТА ПОКАЗНИКИ З ГЕНДЕРНИХ ПРОБЛЕМ В СФЕРІ ОСВІТИ ТА ГРАМОТНОСТІ

Гендерні питання можна розглядати відповідно до різних даних. На найпростішому рівні можна розглядати абсолютні цифри і абсолютну різницю між кількістю чоловіків і жінок, школярів, студентів, вчителів, які є неграмотними. Аналогічні критерії можуть бути застосовані до похідних даних статистики у вигляді таких показників, як рівень грамотності, кількість зарахувань, коефіцієнт зарахувань до школи та кількість випускників. На більш складному рівні можна використовувати конкретні показники гендерної нерівності, а також багатовимірні статистичні методи для більш поглибленого аналізу.

III.1 Дані з грамотності

У таблиці 1 представлена вирахована загальна кількість неписьменних дорослих з розбивкою за статтю у світі в цілому, у розвинених країнах і країнах, що розвиваються, та в п'яти регіонах, що розвиваються. Існують різні способи представлення гендерної нерівності. Абсолютний розрив (колонка 4) визначається як різниця між абсолютним числом неграмотних чоловіків і жінок і може бути інтерпретована з точки зору кількості зусиль, необхідних для скорочення неграмотності, або як число жінок, які повинні бути грамотними, щоб досягти рівності між чоловіками і жінками.

Таблиця 1. Підрахована кількість дорослого неграмотного населення віком 15 років і старше за статтю та по регіонах, 1995 р.

	Кількість неграмотного дорослого населення			Абсолютний розрив (F-M) (млн.)	% жінок	Гендерне співвідношення M/F	(F-M)/F (%)
	Обидві статі	Чоловіки (млн.)	Жінки (млн.)				
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
СВІТ РАЗОМ	884,7	320,0	564,7	244,7	63,8	0,57	43,3
Країни що розвиваються	871,0	315,0	556,7	241,7	63,9	0,57	43,4
	із яких:						
Африка на південь від Сахари	140,5	53,4	87,1	33,7	62,0	0,61	38,7
Арабські країни	65,5	24,3	41,2	16,9	62,9	0,59	41,0
Латинська Америка/Кариби	42,9	19,4	23,4	4,0	54,7	0,83	17,1
Східна Азія/Океанія	209,9	60,4	149,5	89,1	71,2	0,40	59,6
Південна Азія	415,5	159,4	256,1	96,7	61,6	0,62	37,8
Розвинені країни	12,9	5,0	7,9	2,9	61,2	0,63	36,7

Джерело: Збірник статей про безграмотність, СРС № 35, 1995.

Відсоток неграмотних жінок в загальній кількості неграмотних (колонка 5) є одним з найпростіших і найбільш часто використовуваних показників гендерної нерівності. Виходячи з того, що чоловічі і жіночі

групи населення практично однакові в більшості регіонів, ідеальна ситуація буде, коли частка жінок наближається до 50%, в той час як більш низькі або більш високі значення вказують на нерівність на користь жінок або чоловіків відповідно.

Співвідношення статей (колонка 6) аналогічне співвідношенню статей, що використовується в демографії, являє собою співвідношення між кількістю неграмотних чоловіків і жінок. Теоретично це співвідношення може змінюватися від 0 (в разі 0 неграмотних чоловіків) і нескінченності (в разі 0 неграмотних жінок). У разі рівності співвідношення дорівнює 1. Це також може бути виражено у відсотках, з числом неграмотних чоловіків на 100 неграмотних жінок. Можна також обчислити у зворотному порядку, тобто знайти співвідношення неграмотних жінок і чоловіків, виражене у відсотках – воно показує число неграмотних жінок в розрахунку на кожні 100 неграмотних чоловіків. Згідно досліджуваного явища й аспектів, які треба підкреслити, можна використовувати співвідношення чоловіки/жінки або жінки/чоловіки.

Термін «регіональний» в контексті даного документу відноситься до основних регіонів світу. Однак такий же підхід може бути використаний при аналізі адміністративних або географічних підрозділів (регіонів, провінцій або районів) в межах країни.

Інші можливі варіанти вирахування нерівності також можуть бути передбачені, наприклад, відносний проміжок за формулою $(F - M)/F * 100$, (F – жінки, M – чоловіки), що вказує на частку неграмотних жінок, яких треба навчити, щоб домогтися паритету грамотності з чоловіками. Цей показник відображається в колонці 7.

Використовуючи дані, представлені в таблиці 1 як приклад, можна зробити порівняльний аналіз нерівності статей з цими різними показниками.

Пояснення до Таблиці 1:

- *у всіх регіонах, що розвиваються число неграмотних жінок вище, ніж число неграмотних чоловіків;*
- *якщо ми ранкуємо регіони, що розвиваються, з точки зору абсолютних невідповідностей, то Південна Азія показує самий високий розрив, в той час якщо ми ранкуємо їх згідно відсотку жінок, співвідношення статей або відсотку $(F-M)/F$, то Східна Азія/Океанія представляє найбільш високі відмінності (нерівності).*

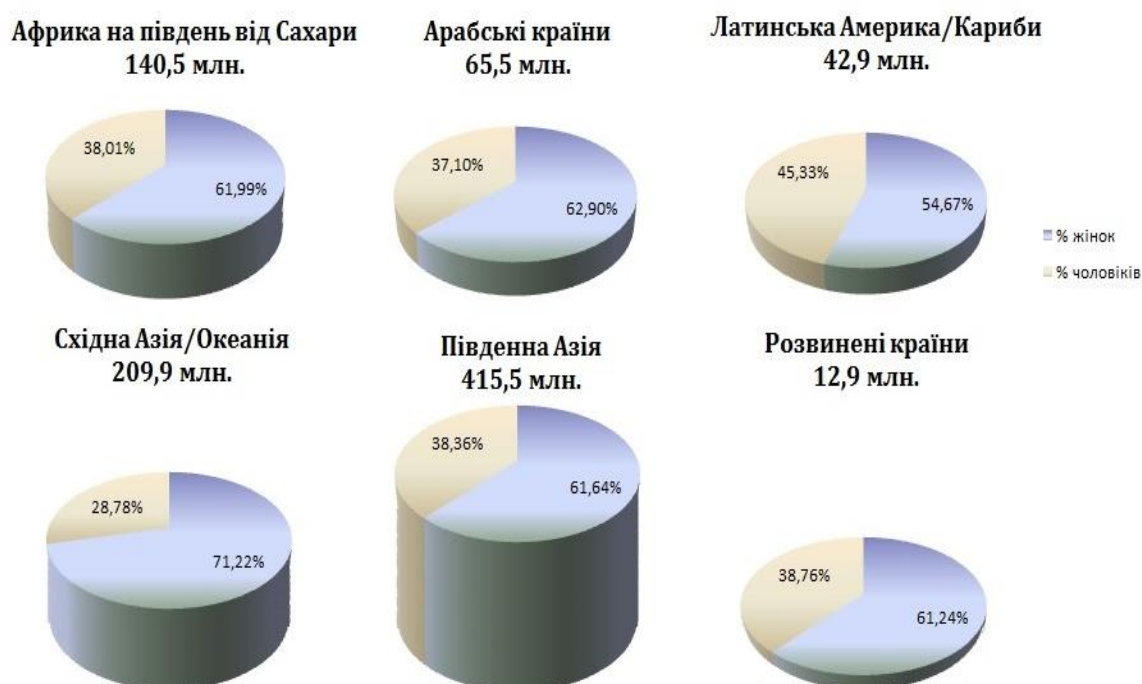

Графічне представлення

Можуть бути запропоновані різні приклади графічного представлення гендерних відмінностей. Що ж стосується всього графічного представлення, то треба дотримуватися принципу ілюстрації істотних фактів в ясній і зрозумілій формі, уникаючи при цьому використання великої кількості деталей в одному й тому ж графіку.

Наприклад, на Рис. 1 нижче показані відносні частки неграмотних чоловіків і жінок за регіонами. Для того, щоб відобразити фактичну кількість неграмотного населення, ми використали 3-D кругові діаграми, які представляють загальний обсяг неграмотних чоловіків і жінок, що в деяких регіонах світу може бути дуже вражаючим.

Рис. 1. Розрахункова кількість неграмотних чоловіків і жінок по регіонах, 1995 р.

Пояснення до Рис. 1:

- обсяги діаграм показують, що абсолютне число неграмотних як чоловіків, так і жінок є найвищим в Південній Азії і найнижчим в розвинених країнах;

- в розвинених країнах частка жінок серед неграмотних (62%) така ж як в країнах Африки на південь від Сахари і в Південній Азії; вона вища, ніж у Латинській Америці / Карибському басейні, в регіоні, який найближче до тендерної рівності;

- коли частка жінок множиться на відповідне загальне число неграмотних, виявляється, що число неграмотних жінок не перевищує

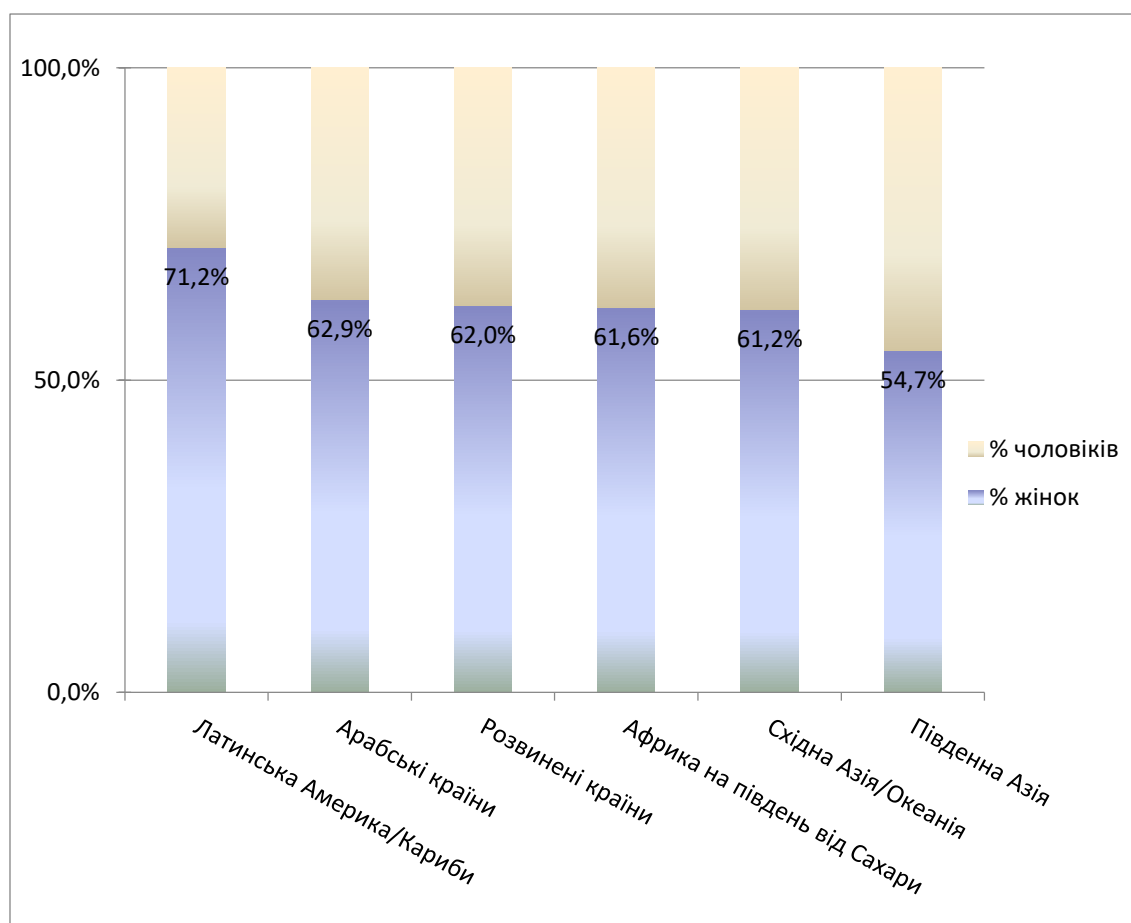
8 мільйонів в розвинених країнах в порівнянні з 87 мільйонами в Африці на південь від Сахари, 256 мільйонами в Південній Азії і 23 мільйонами в Латинській Америці / Карибському басейні;

- хоча число неграмотних в Східній Азії / Океанії становить лише половину з Південної Азії, колишнього регіону, 71% жінок серед неграмотних показує найбільшу гендерну нерівність.

Якщо необхідно підкреслити відмінності між неграмотними чоловіками і жінками, не звертаючи уваги на загальну кількість, можна вибрати діаграми, де загальна кількість є стандартизованою (=100). Це можна зробити за допомогою простих гістограм або круглих діаграм. Приклад гістограми, яка показує відсоток жінок в загальній кількості неграмотних наведено на Рис. 2. Для простоти порівняння стовпчики розташовані в порядку спадання відповідно до відсотку неграмотних жінок. Для ясності і простоти інтерпретації треба вказати значення на кожному стовпчику. Горизонтальна лінія, що позначає 50%, являє собою лінію рівності між числом неграмотних чоловіків і жінок.

Рис. 2. Вирахований відсоток жінок у загальній кількості неграмотних, за регіонами, 1995 р.

(В порядку зменшення відсоткової частки неграмотних жінок).
Чоловік + жінка = 100%

Пояснення до Рис. 2:

- всі верхні краї стовпчиків перевищують рівень 50%, що вказує на те, що кількість неграмотних жінок перевищує кількість чоловіків у всіх регіонах світу, включаючи розвинені країни.

Не слід забувати, що через структуру населення, де жінки перевищують кількість чоловіків, особливо серед старших поколінь, рівність не обов'язково збігається з 50%. З цієї причини при вимірюванні нерівностей доцільно також провести порівняння показників неграмотності за статтю, як показано нижче.

Кількість неграмотних

Аналізуючи освіту та грамотність, завжди слід не спиратися виключно на абсолютні цифри, а брати до уваги і відносні значення, такі як відсотки та співвідношення, розраховані у відношенні до відповідної кількості населення, як показано в Таблиці 2 нижче. Для полегшення аналізу як загального рівня неграмотності, так і нерівностей (невідповідностей), також показаний абсолютний розрив між чоловіками та жінками (колонка 4); це визначається різницею між рівнем жіночої та чоловічої неграмотності та виражається у відсотках.

Таблиця 2. Розрахункові показники неграмотності дорослих та гендерний розрив за статтю та регіонами, 1995 р.

	Показники неграмотності (%)			Абсолютний розрив (F-M) (у %)
	Обидві статі	Чоловіки	Жінки	
СВІТ РАЗОМ	22,6	16,4	28,8	12,4
Країни що розвиваються	29,6	21,1	38,3	17,2
із яких:				
Африка на південь від Сахари	43,2	33,4	52,7	19,3
Арабські країни	43,4	31,6	55,8	24,2
Латинська Америка/Кариби	13,4	12,3	14,5	2,2
Східна Азія/Океанія	16,4	9,4	23,7	14,3
Південна Азія	49,8	37,1	63,4	26,3
Розвинені країни	1,3	1,1	1,6	0,5

Джерело: Збірник статей про безграмотність, СРС № 35, 1995.

Пояснення до Таблиці 2:

- для обох статей найнижчі показники неграмотності серед регіонів, що розвиваються, знаходяться в Латинській Америці / Карибському басейні, далі - Східна Азія / Океанія, а найвищі показники зустрічаються в Південній Азії;

- Африка на південь від Сахари, з загальним рівнем неграмотності 43,2%, порівнянна цими показниками з арабськими державами (43,4%);

- розриви між рівнем жіночої та чоловічої неграмотності завжди є позитивними, що свідчить про те, що розбіжності існують у всіх регіонах і що вони завжди на користь чоловіків;

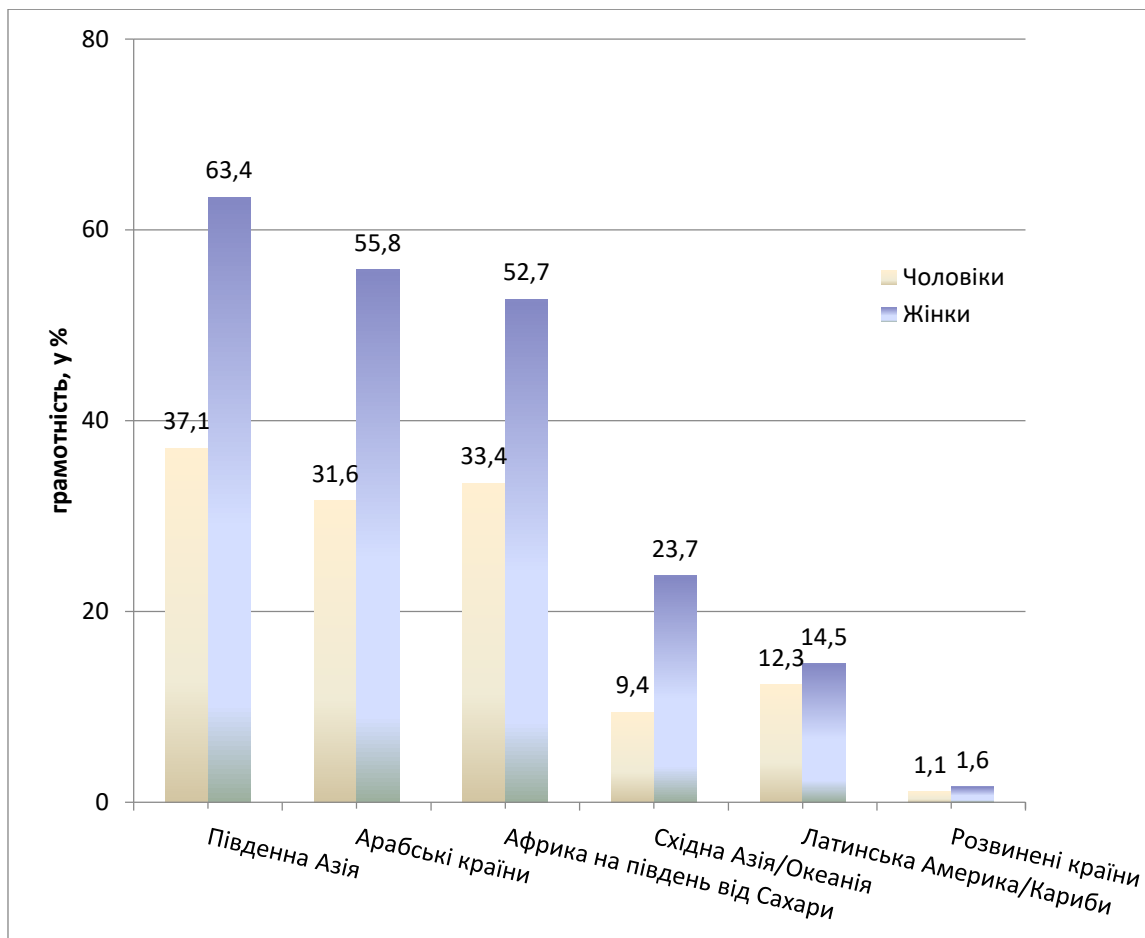
- такі відмінності найвищі в Південній Азії (26,3 відсотка), а потім арабські держави та Африка на південь від Сахари;

- абсолютні розриви найнижчі в групі розвинених країн (0,5 відсотка) та в Латинській Америці / Карибському басейні (2,2 відсотка).

Графічна інформація, наведена на Рисунку 3, може допомогти в аналізі, оскільки він дає змогу побачити показники неграмотності та відмінності чоловіків і жінок.

Рис. 3. Розраховані показники неграмотності за статтю та за регіонами, 1995 р.

(У спадаючому порядку, жіночий коефіцієнт неграмотності)

Джерело: Таблица 2.

Пояснення до Рис. 3

- найвищі показники безграмотності серед жінок у Південній Азії, а потім в Арабських державах та Африці на південь від Сахари;

- розриви завжди показують негативний результат для жінок і є суттєвими у всіх регіонах, що розвиваються, за винятком Латинської Америки / Карибського басейну, де вони досить позитивні;

- у групі розвинутих країн виявлено найнижчі показники як рівнів неграмотності, так і гендерної нерівності.

Слід підкреслити, що диспропорції розглянуто тут з точки зору абсолютних розривів, на які впливають значення самих коефіцієнтів. У наступному розділі ми розглянемо співвідношення зарахування, як відносні показники диспропорцій, тобто співвідношення між коефіцієнтами, а не відмінностями.

Ці два показники диспропорцій – відмінності та співвідношення – детально обговорюються в наступному розділі, де розглядається аналіз та представлення гендерних диспропорцій щодо шкільної освіти, зокрема, показників зарахування.

III.2 Гендерна нерівність у відвідуванні школи

Відсоток учнів від всього населення (Сукупна Частка Учнів/Gross Enrollment Ratio)

Якщо ми беремо простий показник відвідування школи, то завдяки сукупній частці учнів від всього населення (GER), ми можемо вивчати:

а) поточний коефіцієнт зарахування жінок у порівнянні з коефіцієнтом зарахування чоловіків; б) передбачуваний, абсолютний, гендерний розрив (введений у попередньому розділі відносно показників неграмотності); саме тут ми бачимо відмінність між коефіцієнтом зарахування чоловіків та жінок;

в) гендерне співвідношення тут визначається як співвідношення жіночого та чоловічого зарахування і визначається як індекс тендерного паритету (GPI);

У найпоширеніших випадках, коли співвідношення зарахувань чоловіків є більшим, ніж жінок, індекс тендерного паритету коливається від 0 (максимальна гендерна невідповідність) до 1 (гендерний паритет).

Проте у багатьох розвинутих країнах та деяких країнах Латинської Америки, Карибського басейну та Південної Африки співвідношення жінок перевищує співвідношення чоловіків. У цих

випадках індекс гендерного паритету перевищує 1. В обох випадках невідповідності на користь чоловіків або невідповідності на користь жінок – принцип залишається таким: чим ближче індекс до одиниці, тим нижчий рівень гендерної диспропорції.

Абсолютні гендерні розриви проти відносних гендерних диспропорцій

Абсолютний гендерний розрив Ч-Ж та індекс гендерного паритету Ж/Ч відображають різницю в різних напрямках. Обидва можуть бути цікавими залежно від контексту аналізу.

У Таблиці 3 наведено загальну картину коефіцієнтів зарахування жінок та чоловіків у початкову та середню школу та підраховані гендерний розрив та індекс гендерного паритету за регіонами.

Диспропорції на користь жінок позначаються негативним значенням гендерного розриву та значенням, що перевищує 1 індексу гендерного паритету.

Таблиця 3. Сукупна частка учнів (GER) та гендерні диспропорції за регіонами, 1992 р.

	Валовий коефіцієнт зарахування, 1992							
	Початкова освіта				Середня освіта			
	чоловіки %	жінки %	абсолютний розрив (М-Ф) %	Індекс гендерного паритету F/M	чоловіки %	жінки %	абсолютний розрив (М-Ф) %	Індекс гендерного паритету F/M
СВІТ РАЗОМ	103,8	93,2	10,6	0,90	58,3	49,6	8,7	0,85
Країни що розвиваються із яких:	104,4	92,2	12,2	0,88	50,4	39	11,4	0,77
Африка на південь від Сахари	79,6	66,7	12,9	0,84	25,9	20,3	5,6	0,78
Арабські країни	97,9	80,2	17,7	0,82	60,1	47,1	13	0,78
Латинська Америка/Кариби	110,2	106,1	4,1	0,96	51,2	55,9	-4,7	1,09
Східна Азія/Океанія	117,1	111,6	5,5	0,95	54	45,9	8,1	0,85
Південна Азія	101,4	80,2	21,2	0,79	52,2	33,1	19,1	0,63
Розвинені країни	100	99,5	0,5	1,00	94,3	97,3	-3	1,03

Джерело: Доповідь про світову освіту 1995 року.

Пояснення до Таблиці 3:

- серед країн, що розвиваються, гендерні розриви в шкільній ланці найбільш виражені в Південній Азії, потім в Арабські державах та Африці на південь від Сахари;

- Африка на південь від Сахари характеризується поєднанням низьких коефіцієнтів зарахувань до школи та значних гендерних розривів. Арабські держави мають більш високий показник

зарахування, ніж Африка на південь від Сахари, але більш високі гендерні розриви;

- абсолютний гендерний розрив означає, що в країнах Африки на південь від Сахари коефіцієнт зарахування жінок до середньої школи повинен збільшитися на 5,6% для досягнення гендерної рівності. Індекс гендерного паритету вказує на те, що в тому ж регіоні коефіцієнт зарахування жінок до середньої школи становить лише три чверті (0,78) від співвідношення зарахувань чоловіків;

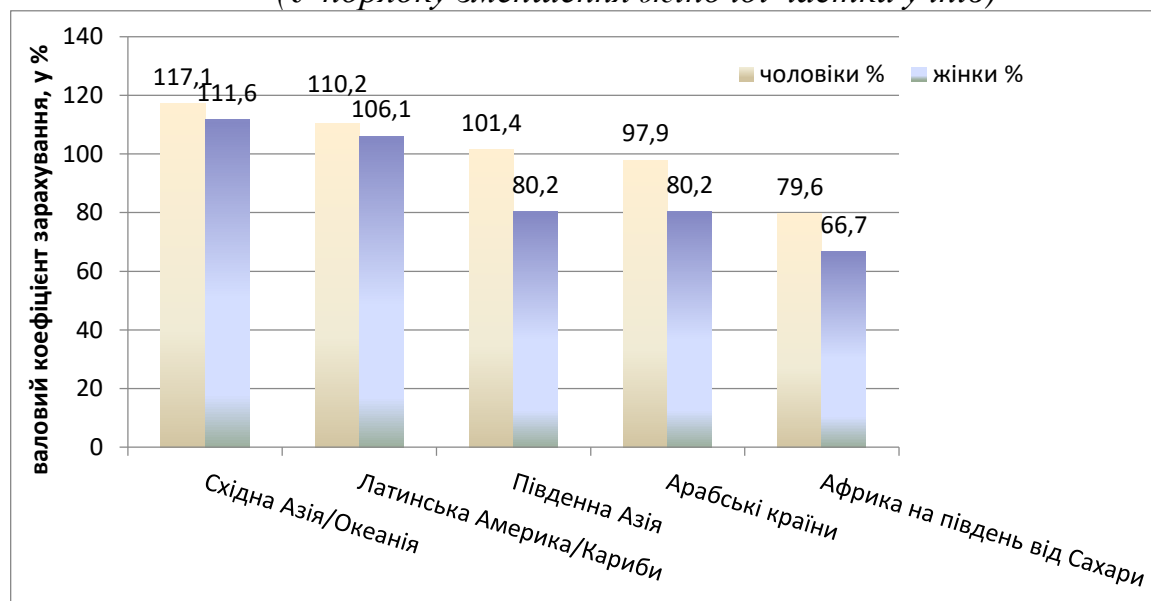
- у середній освіті Латинська Америка і Карибський басейн і розвинені країни демонструють розбіжності на користь жінок.

Можна помітити, що рейтинг регіонів, що розвиваються залежить від критеріїв (гендерний розрив або індекс гендерного паритету), обраних для їх розподілення. Як приклад, для середньої освіти, якщо ми розподілимо регіони в порядку нерівності, що вимірюється гендерним розривом, і крім Латинської Америки / Карибського басейну, де невідповідність виявляється на користь жінок, найменша диспропорція зустрічається в країнах Африки на південь від Сахари (5,6 відсотків); з іншого боку, якщо ми розподілимо регіони з точки зору індексу гендерного паритету, то найнижча нерівність зустрічається у Східній Азії / Океанії (ІГП = .85)

Графічна презентація

Дані, наведені в Таблиці 3, можуть бути представлені в різних графічних формах (Рис. 4-7).

Рис. 4. Початкова освіта: сукупна частка учнів, за регіонами, 1992 р.
(У порядку зменшення жіночої частки учнів)

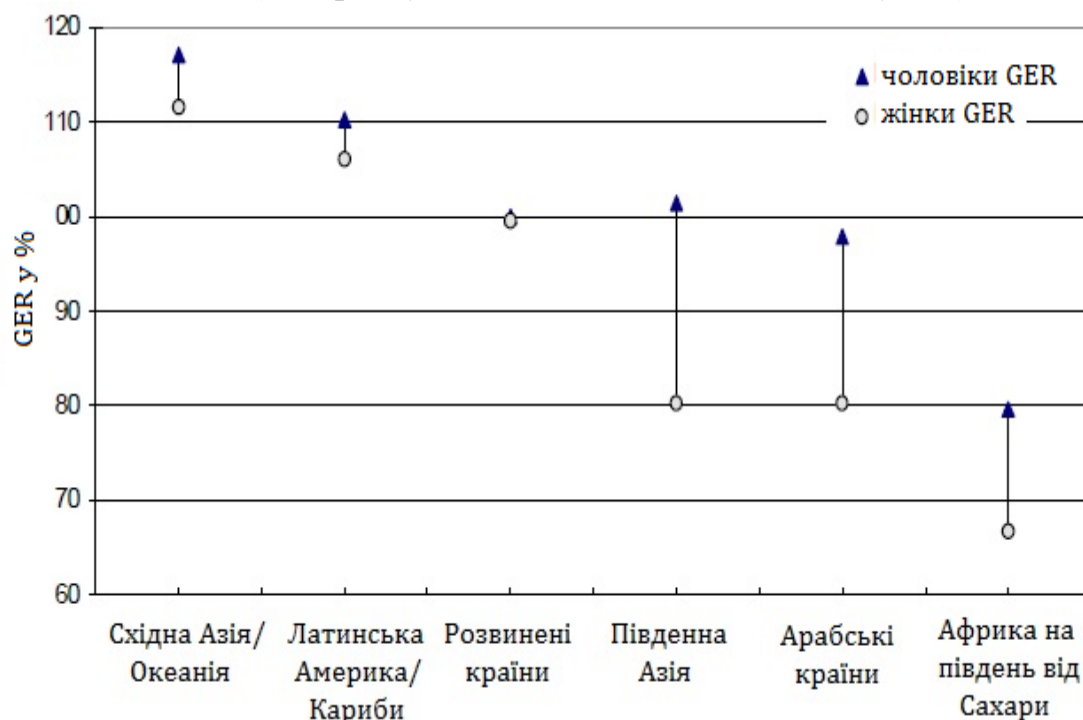
Джерело: Таблиця 3.

Діаграми є зручними графічними презентаціями для аналізу абсолютних гендерних розривів.

На Рис. 4, наприклад, показано співвідношення чоловіків та жінок за загальним рівнем зарахування у простій діаграмі, що полегшує оцінку різниці між двома співвідношеннями.

Іншим прикладом простої діаграми є Рис. 5. Цей тип графічного викладу є ефективним для висвітлення гендерних розривів або змін у часі. Зверніть увагу, що не завжди потрібно акцентувати в презентації увагу на традиційності системи координат. На цьому прикладі ми бачимо, що оскільки співвідношення не перевищує 60%, і ми хочемо підкреслити гендерні відмінності, а не абсолютні значення коефіцієнтів, ми зробили так, щоб осі перетиналися на рівні 60. Немає загального правила для варіантів дизайну графіків, за винятком, мабуть, що графіки повинні бути настільки інформативними, наскільки це можливо.

Рис. 5. Початкова освіта: сукупна частка учнів, за регіонами, 1992 р.
(У порядку зменшення жіночої частки учнів)

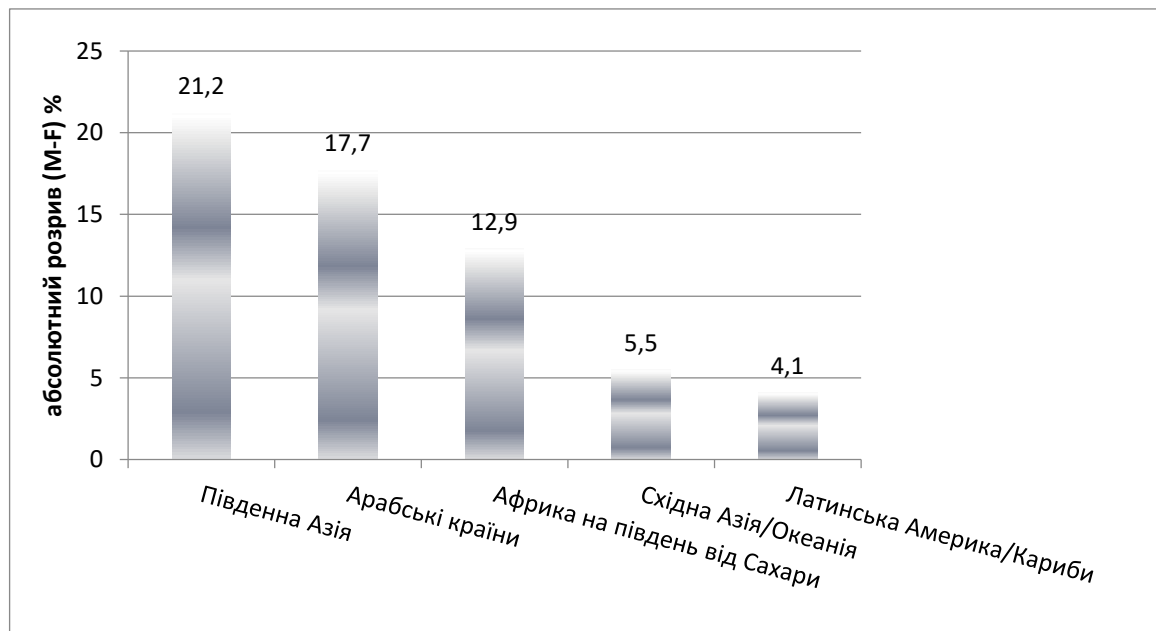

Джерело: Таблиця 3.

Якщо хтось хоче підкреслити значення розривів, то можна використати стовпчикову діаграму, подібну до Рис. 6. Однак у цьому випадку неможливо оцінити розриви у зв'язку з сукупною часткою учнів від всього населення.

Рис. 6. Початкова освіта: розрив між чол. та жін. статтю (у відсотках), за регіонами, 1992 р. (у порядку зменшення розриву)

Джерело: Таблиця 3.

Зручним способом одночасно аналізувати рівень зарахування, гендерний розрив та відносну диспропорцію – це представляти їх графічно, використовуючи кореляційну діаграму ХУ, приклад якої наведено на Рис. 7. Можна побачити, що коли відсоток зарахувань у хлопчиків вище, ніж у дівчат, то відповідні точки/області розташовані нижче лінії 45° (діагональ), яка фактично являє собою лінію гендерної рівності. Іншими словами, всі точки/області, розташовані нижче діагоналі, відображають нерівність на користь хлопчиків.

Можна також помітити, що обидва показники розбіжностей, які ми обговорювали вище, представлені на Рис. 7:

- розрив між коефіцієнтом зарахування чоловіків та жінок (зазначений у третьому стовпчику Таблиці 3) представлений вертикальною відстанню кожної точки від діагоналі.
- співвідношення жіночої статі до коефіцієнта зарахування чоловіків (індекс гендерного паритету) (зазначене у четвертому стовпчику Таблиці 3) представлено тангенсом кута між горизонтальною віссю та лінією, яку можна було б провести з заданої точки до початку діаграми.

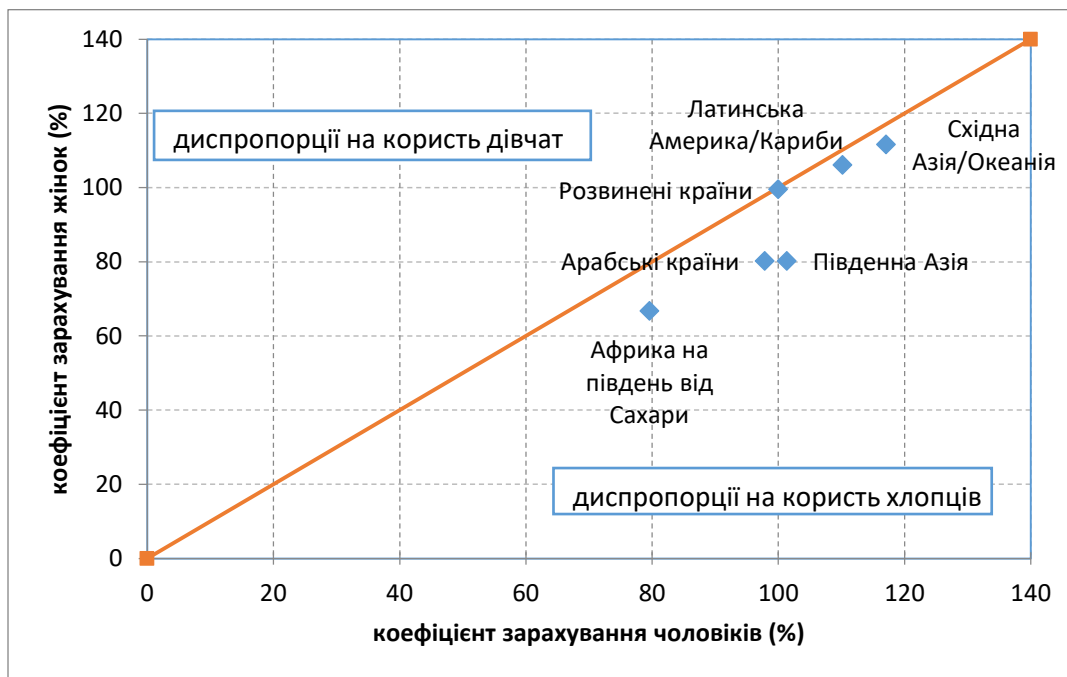
Пояснення до Рис. 7:

- всі регіони знаходяться нижче діагональної лінії. Інакше кажучи, повна рівність коефіцієнтів зарахування чоловіків та жінок

ще не досягнута в жодному регіоні світу, за винятком розвинених країн, де ця різниця незначна.

- країни Африки на південь від Сахари мають найнижчі коефіцієнти зарахування та досить високий тендерний розрив. Південна Азія та арабські держави мають децю вищий коефіцієнт зарахування, але досить високі тендерні розриви та нерівність.

Рис. 7. Початкова освіта: сукупна частка учнів від всього населення, по регіонах, 1992 р.

Така діаграма показує тенденції у часі, як це видно з Рис. 10 в Розділі III.4.

III.3 Міждержавні різновиди зарахування до школи та гендерна нерівність

Крім глобального підходу до регіонів світу, цікаво буде вивчити коефіцієнти зарахування жінок до школи та гендерні нерівності на більш детальному рівні. У Таблиці 4 наведено показники зарахування чоловіків і жінок, гендерні розбіжності та індекс рівності жінок для першого та другого рівнів у 1994 році для арабських держав.

У стовпцях (1) та (2) дані відображаються у порядку збільшення коефіцієнтів зарахування жінок. Легко визначити країни, де кількість жінок в освіті є найвищою і де вона найменша.

Якщо ми хочемо акцентувати увагу на аспекті гендерної нерівності, слід розглянути два показники – гендерний розрив та індекс рівності жінок. У стовпці 3 ми оцінили країни в порядку зменшення

абсолютного розриву, тоді як у 4 стовпці країни оцінюються в порядку зростання за індексом гендерного паритету.

Таблиця 4. Арабські держави: сукупна частка учнів від всього населення, гендерні розриви та індекс рівності для початкової та середньої освіти разом, 1994 р.

Країна	Коефіцієнт валового зарахування у початкову та середню школи зарахування (%)		Абсолютний розрив (М-Ф) у % (у порядку зменшення розриву)	Індекс гендерного паритету F/M (у порядку зростання ІГП)	Країна	(4)
	М (у порядку зростання для F)	F				
Джибуті	30	22	Ємен	61	Ємен	0,39
Судан	43	34	Марокко	18	Джибуті	0,73
Мавританія	50	38	Ірак	16	Марокко	0,74
Ємен	100	39	Єгипет	14	Мавританія	0,76
Марокко	68	50	Мавританія	12	Судан	0,79
Ірак	77	61	Сирія	10	Ірак	0,79
Саудівська Аравія	69	62	Алжир	10	Єгипет	0,85
Кувейт	66	66	Судан	9	Сирія	0,88
Сирія	82	72	Джибуті	8	Алжир	0,89
Оман	77	72	Саудівська Аравія	7	Саудівська Аравія	0,90
Алжир	89	79	Туніс	7	Туніс	0,92
Єгипет	93	79	Оман	5	Оман	0,94
Туніс	89	82	Катар	2	Катар	0,98
Катар	88	86	Кувейт	0	Кувейт	1,00
Ліван	92	95	Об'єднані Арабські Емірати	-2	Об'єднані Арабські Емірати	1,02
Об'єднані Арабські Емірати	102	104	Ліван	-3	Бахрейн	1,03
Бахрейн	104	107	Бахрейн	-3	Ліван	1,03

Джерело: *Statistical Yearbook 1996*.

Пояснення до Таблиці 4:

- в арабських державах найвищі показники зарахування жінок до школи спостерігаються в Лівані, Об'єднаних Арабських Еміратах та Бахреїні, а найнижчі - у Джибуті, Судані та Мавританії;

- найбільші розриви спостерігаються в Ємені, Марокко, Іраку та Єгипті, які, судячи з цього показника, є країнами, які повинні докладати найбільших зусиль для досягнення паритету;

- якщо ми розглянемо показник гендерного паритету, то Ємен, Джибуті, Марокко та Мавританія демонструють найбільші відносні нерівності між коефіцієнтом зарахування чоловіків і жінок.

Таким чином, в залежності від обраної міри вираховування або індикатора нерівності, ми отримуємо різні рейтинги.

Представляючи показники для певної кількості країн (або провінцій чи регіонів), може бути корисним мати синтетичне уявлення про ситуацію шляхом надання середніх значень (зважених або незважених, залежно від типу аналізу). Однак, оскільки середнє

значення може приховувати важливі варіації, то для більш точного аналізу доцільно надати читачеві основні міри варіації, такі як найбільші та найменші значення, діапазон, стандартне відхилення (SD) та коефіцієнт варіації (CV).

Стандартне (середнє квадратичне) відхилення визначається наступним чином:

$$SD = \sqrt{\frac{\sum_i (x_i - \bar{x})^2}{n}},$$

де x_i – значення змінної для i -ї одиниці (країни) і $\bar{x}$ – середнє.

Нагадаємо, що коефіцієнт варіації (CV) є кращим для порівняння, оскільки він є величиною безрозмірною. CV визначається як відношення SD до середнього:

$$CV = \frac{SD}{\bar{x}}.$$

Приклад короткого опису міжнародної варіації для арабських держав наведено в Таблиці 5.

Таблиця 5. Арабські держави: розподіл між країнами сукупної частки учнів від всього населення, гендерний розрив та індекс гендерного паритету, в початковій і середній школі разом, 1994 рік

	Коефіцієнт валового зарахування (%)		Розрив (%)	Індекс гендерного паритету
	початкова	середня школи		
	M	F	M-F	F/M
Середнє	78	68	10	0,87
Максимум	104	107	-3	1,03
Мінімум	30	22	8	0,73
Розмах	74	85	-11	1,15
Середнє квадратичне	21	25	-4	1,17
Коефіцієнт варіації	0,27	0,37	-0,09	1,34
Кількість країн	17			

Джерело: Таблиця 4. Наведені вище статистичні дані не враховуються.

Пояснення до Таблиці 5:

- сукупна частка учнів від всього населення в початковій та середній освіті в середньому нижча для жінок (68 %), ніж для чоловіків (78 %);

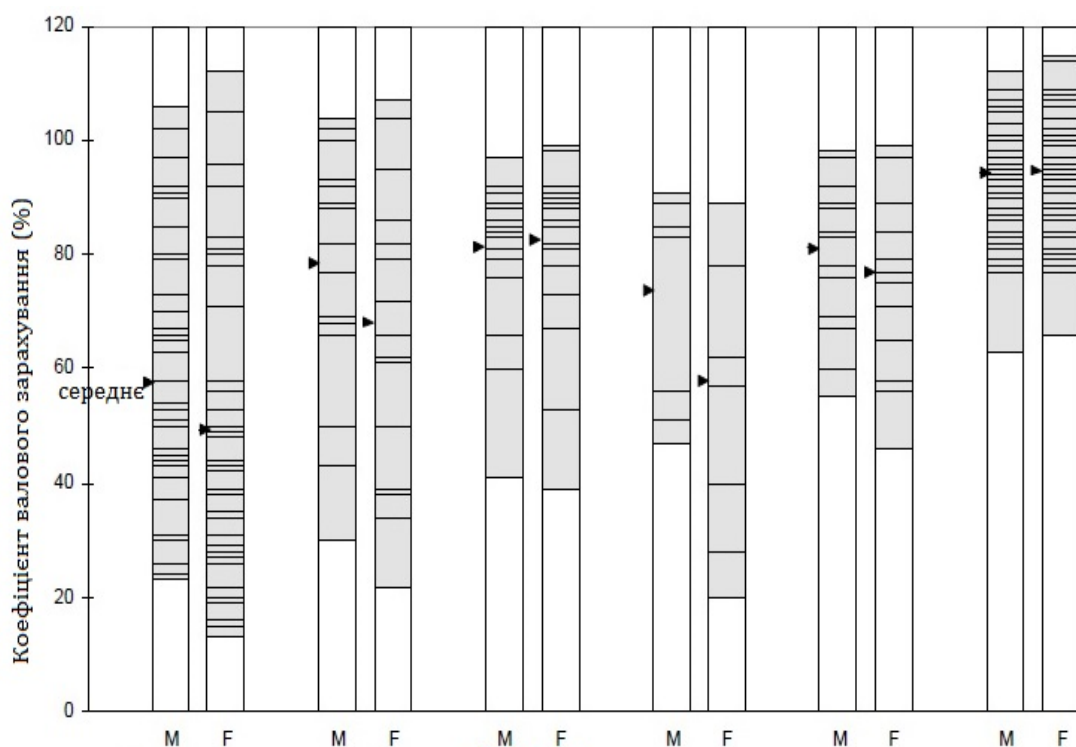
- як стандартне відхилення (SD), так і коефіцієнт варіації (CV) вказують на те, що співвідношення кількості жінок перевищує показник співвідношення чоловіків.

Графічна презентація

Аналіз варіацій особливо корисний для порівняння різних регіонів, так як надає, крім регіональних даних, інші основні статистичні дані, згадані вище. Приклад графічного подання варіацій (дисперсії) між країнами для шести регіонів світу представлений на Рис. 8. Відповідні статистичні дані наведені внизу.

Рис. 8. Розподіл по всьому світу кількості чоловіків та жінок, які навчаються у початковій та середній школі разом, 1994 рік

(Кожна горизонтальна лінія відповідає відсотку учнів від всього населення однієї або декількох країн у відповідному регіоні)

	Африка на південь від Сахари		Арабські країни		Латинська Америка/Кариби		Південна Азія		Східна Азія/Океанія		Розвинені країни	
	M	F	M	F	M	F	M	F	M	F	M	F
Середнє	58	49	78	68	81	82	74	58	81	76	94	95
Максимум	106	112	104	107	97	99	91	89	98	99	112	115
Мінімум	23	13	30	22	41	39	47	20	55	46	63	66
Розмах	83	99	74	85	56	60	44	69	43	53	49	49
Середнє квадратичне	23	27	21	25	13	15	19	27	14	17	10	11
Коефіцієнт варіації	0,40	0,55	0,27	0,37	0,16	0,18	0,26	0,47	0,17	0,22	0,11	0,1
Кількість країн	37	37	17	17	20	20	8	8	14	14	48	48

Джерело: Статистичний Щорічник, 1996.

Пояснення до Рис. 8:

- у регіонах, що розвиваються, середній показник людей, що навчаються вищий для чоловіків, ніж для жінок, за винятком Латинської Америки / Карибського басейну;

- дисперсія, яка вимірюється як за стандартним відхиленням (SD), так і коефіцієнтом варіації (CV), для жінок завжди вище, ніж для чоловіків;

- у розвинених країнах середній показник та міри варіацій (дисперсії) практично однакові для чоловіків та жінок.

III.4. Зміна відсотку дітей, які навчаються, від кількості населення та гендерна нерівність

Оцінивши гендерні нерівності, можна приступити до аналізу змін у часі. У Таблиці 6 наведено загальну картину коефіцієнтів зарахування та гендерних розривів у початковій та середній освіті за регіонами за 1985-1992 роки.

Таблиця 6. Відсоток учнів чоловічої та жіночої статі в початковій і середній освіті та гендерні розриви за регіонами з 1985 по 1992 р.

	Коефіцієнт валового зарахування											
	Початкова освіта						Середня освіта					
	1985			1992			1985			1992		
	М	F	Розрив	М	F	Розрив	М	F	Розрив	М	F	Розрив
%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	
Світ разом	105,5	91,4	14,1	103,8	93,2	10,6	53,6	43,6	10,0	58,3	49,6	8,7
Країни що розвиваються	107,1	90,4	16,7	104,4	92,2	12,2	43,9	31,2	12,7	50,4	39,0	11,4
із яких:												
Африка на південь від Сахари	83,9	68,1	15,8	79,6	66,7	12,9	25,7	17,9	7,8	25,9	20,3	5,6
Арабські країни	99,1	76,0	23,1	97,9	80,2	17,7	53,9	37,2	16,7	60,1	47,1	13,0
Латинська Америка/Кариби	108,6	104,3	4,3	110,2	106,1	4,1	48,8	51,8	-3,0	51,2	55,9	-4,7
Східна Азія/Океанія	122,9	109,6	13,3	117,1	111,6	5,5	45,5	35,1	10,4	54,0	45,9	8,1
Південна Азія	97,6	70,6	27,0	101,4	80,2	21,2	43,4	23,7	19,7	52,2	33,1	19,1
Розвинені країни	97,3	97,0	0,3	100,0	99,5	0,5	95,9	97,0	-1,1	94,3	97,3	-3,0

Джерело: WER 1995.

За допомогою Таблиці 6 ми можемо легко розрахувати варіації коефіцієнтів зарахування жінок і гендерні розриви між 1985 та 1992 роками. Вони наведені в Табл. 7.

Таблиця 7. Відсоток учнів чоловічої та жіночої статі в початковій і середній освіті та гендерні розриви за регіонами: зміни у період 1985-1992 рр. (У відсотках)

	Різниця у показниках між 1992 і 1985					
	відмінності у коефіцієнті валового зарахування			відмінності у коефіцієнті валового зарахування		
	Розрив М- F			Розрив М- F		
	М % (1)	F % (2)	F % (3)	М % (4)	F % (5)	F % (6)
Світ разом	-1,7	1,8	-3,5	4,7	6,0	-1,3
Країни що розвиваються із яких:	-2,7	1,8	-4,5	6,5	7,8	-1,3
Африка на південь від Сахари	-4,3	-1,4	-2,9	0,2	2,4	-2,2
Арабські країни Латинська Америка/Кариби	-1,2	4,2	-5,4	6,2	9,9	-3,7
Східна Азія/Океанія	1,6	1,8	-0,2	2,4	4,1	-1,7
Південна Азія	-5,8	2	-7,8	8,5	10,8	-2,3
Розвинені країни	3,8	9,6	-5,8	8,8	9,4	-0,6
	2,7	2,5	0,2	-1,6	0,3	-1,9

Джерело: Таблиця 6.

Пояснення до Таблиці 7:

- для світу в цілому поліпшення коефіцієнтів зарахування жінок (колонки 2 та 5) є більшим, ніж у чоловіків (колонки 1 та 4) на обох рівнях шкільного навчання, і внаслідок цього відбувається зменшення гендерного розриву на обох рівнях (колонки 3 та 6).

- для регіонів, що розвиваються:

- гендерні розбіжності зменшуються у всіх регіонах (значення в колонках 3 та 6 завжди є негативними);

- збільшення коефіцієнта зарахування жінок як до початкової, так і середньої школи є значно більшим, ніж для чоловіків (який насправді зменшується на 2,7 відсотки у початковій освіті);

- зниження коефіцієнтів зарахування до початкової школи спостерігається як у чоловіків, так і у жінок в Африці на південь від Сахари; в арабських державах та Східній Азії / Океанії зменшення спостерігається лише для чоловіків;

- збільшення коефіцієнту зарахування жінок більше для середньої, ніж для початкової освіти, за винятком Південної Азії.

Очевидно, подібний аналіз може бути зроблений на основі індексу гендерного паритету (GPI), а не гендерного розриву.

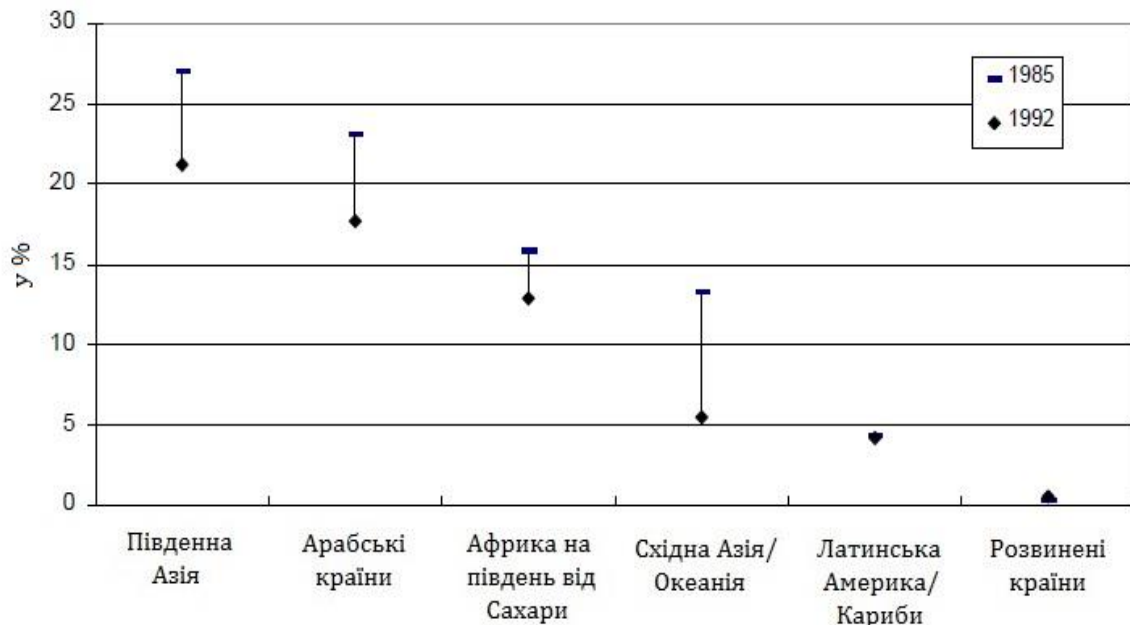
Графічна презентація

Існує кілька можливостей представити гендерні розриви та їх

різноманітність у часі.

Приклад наведено на Рис. 9.

Рис. 9. Початкова освіта: гендерні розриви у відсотку учнів від всього населення чоловіків та жінок за регіонами з 1985 до 1992 року (У порядку зменшення розриву в 1992 році)

Джерело: Таблиця 6.

Пояснення до Рис. 9:

- зменшення розриву між 1985 та 1992 роками спостерігається для всіх регіонів (за винятком розвинутих країн, де розрив був незначним у 1985 році).

Нерівність також може бути представлена за допомогою діаграми розсіювання (точкова діаграма).

Як показано на Рис. 7 у Розділі III.2, існують два показники невідповідностей, які можна відобразити в точковій діаграмі: гендерний розрив та співвідношення відсотка людей жіночої статі, які навчаються, до чоловічої статі від всього населення, тобто індекс гендерного паритету (GPI). Зміни з часом цих показників можна також представити, як показано на Рис. 10.

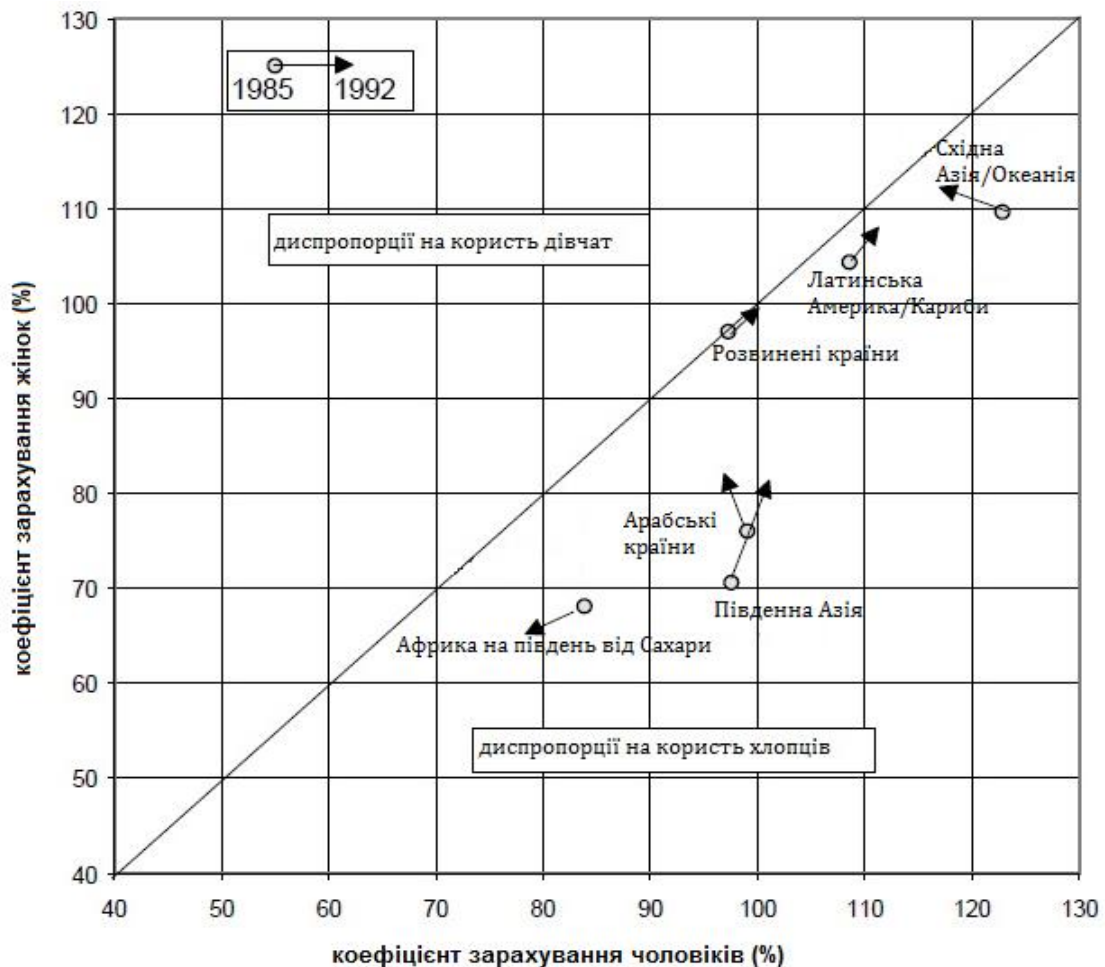
Це показує розподіл співвідношень зарахування з невеликим колом на початку кожної лінії, що відповідає 1985 року, а маленька стрілка відповідає 1992 року. Діагональ, що з'єднує нижній лівий та правий верхній кути діаграми, представляє всі точки де коефіцієнти зарахування чоловіків і жінок рівні. Коли коефіцієнт зарахувань

чоловіків вище жіночого, як це є практично у всіх регіонах, відповідні точки розташовані нижче цієї діагоналі.

Довжина лінії, що з'єднує невелике коло та стрілку, може розглядатися як показник величини зміни кількості зарахувань у цьому регіоні між двома датами. Напрямок лінії є індикатором того, чи змінюється коефіцієнт зарахування на користь хлопчиків (лінія проходить від діагоналі) або на користь дівчат (лінія вказує на діагональ).

Рис. 10. Початкова освіта: сукупна частка учнів від всього населення за регіонами, 1985 та 1992 рр.

Джерело: Таблиця 6.

Пояснення до Рис. 10:

- у всіх регіонах сукупна частка учнів (СЧУ) чоловіків вище, ніж сукупна частка учнів у жінок, за винятком розвинутих країн, де співвідношення чоловіків та жінок дуже близькі.

- найбільший приріст сукупної частки учнів був у Південній Азії та найменшим у розвинутих країнах; в Африці на південь від Сахари

спостерігається зниження рівня СЧУ протягом періоду, який аналізувався;

- у чотирьох регіонах, що розвиваються (Африка на південь від Сахари, арабські держави, Південна Азія та Східна Азія / Океанія) зміна була на користь дівчат, що свідчить про більше збільшення коефіцієнту жінок, ніж чоловіків, як показано положенням стрілок, які наближаються до діагоналі.

III.5 Відвідування школи та відсоток тих, хто закінчив школу

У більшості країн, що розвиваються, кількість дівчат та жінок нижча, ніж хлопчиків та чоловіків, які мають доступ до школи та навчання. Про це свідчить аналіз гендерних диспропорцій у рівнях вступу до початкової освіти та коефіцієнтів зарахування. Цікаво також вивчити поведінку дівчат у порівнянні з хлопцями, коли вони вже навчаються в школі, тобто чи вони, як правило, залишаються в школі більше чи менше, ніж хлопчики, і справді, чи вони навчаються краще чи гірше, ніж хлопчики. Проте питання гендерних відмінностей у результатах навчання в школи є досить складним і тут не розглядається.

По-перше, можна порівняти гендерні нерівності щодо доступу до школи з невідповідністю стосовно кількості тих, хто закінчив школу. Доступ до шкільного навчання оцінюється за очевидною кількістю зарахованих, тоді як кількість тих, хто закінчив школу рахується від загальної кількості, хто був зарахований до 1-го класу в певний рік і в кінцевому підсумку закінчив 5 клас. Таблиця 8 показує гендерні нерівності щодо кількості зарахованих та тих, хто закінчив 5 класів в Африканських країнах на південь від Сахари. Слід зазначити, що два типи вимірювання не є порівнюваними, оскільки реальний рівень зарахувань може перевищувати 100% унаслідок раннього та пізнього вступу до школи, показники кількості тих, хто закінчив до 5-й клас не можуть перевищувати 100%. Таким чином, між країнами не проводиться порівняння абсолютних розривів. Тим не менш, є законним провести порівняння між країнами за даними індексу гендерного паритету.

Після обчислень ми бачимо, що кількість країн, де є нерівність на користь дівчат за цими двома показниками (це вказується негативним значенням в абсолютному розриві та значенням, що перевищує 1 в індексі гендерного паритету).

Це показує, що з глобальної точки зору, коли дівчата зараховуються до школи, вони не кидають її більше, ніж хлопчики.

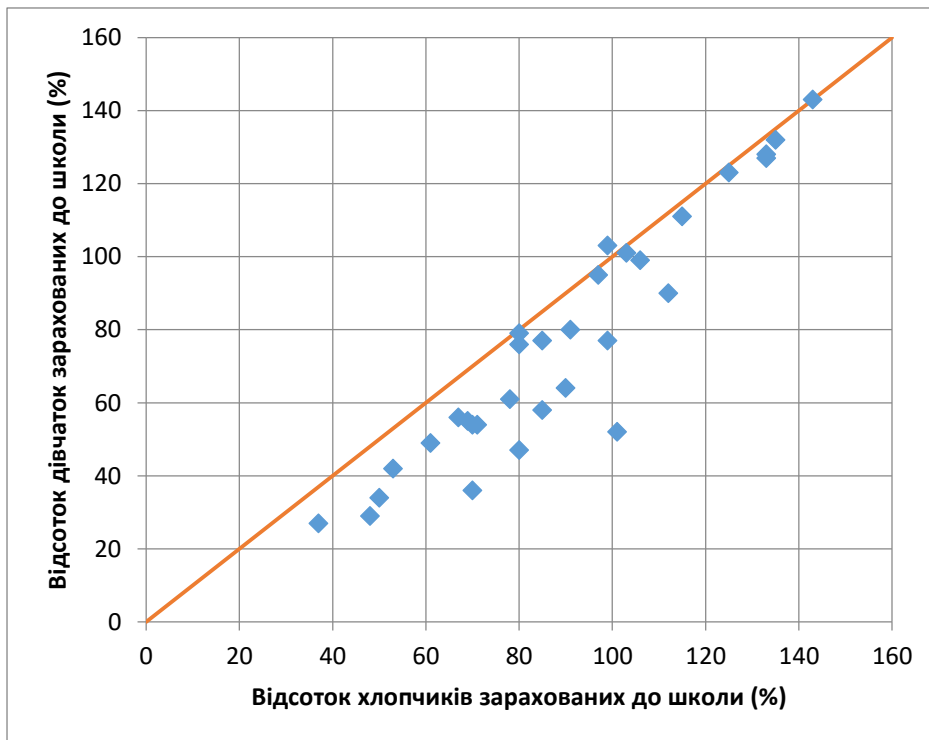
Таблиця 8. Африка на південь від Сахари: доступ до школи та кількість тих, хто закінчив 5 клас 1992 року

Країна	Відсоток зарахованих до школи 1992				Відсоток тих хто закінчив 5 клас у 1991			
	М (%)	F (%)	Абсолютна різниця (%)	ІГП F/M	М (%)	F (%)	Абсолютна різниця (%)	ІГП F/M
Бенін	101	52	49	0,51	54	56	-2	1,04
Ботсвана	125	123	2	0,98	82	86	-4	1,05
Буркіна-Фасо	48	29	19	0,60	65	78	-13	1,20
Бурунді	67	56	11	0,84	74	75	-1	1,01
Камерун	91	80	11	0,88	63	69	-6	1,10
Центрально- Африканська республіка	85	58	27	0,68	66	63	3	0,95
ЧАД	80	47	33	0,59	57	33	24	0,58
Кот-д'Івуар	71	54	17	0,76	75	70	5	0,93
Еритрея	53	42	11	0,79	85	80	5	0,94
Ефіопія	50	34	16	0,68	22	21	1	0,95
Замбія	90	64	26	0,71	85	89	-4	1,05
Гана	85	77	8	0,91	81	79	2	0,98
Гвінея	70	36	34	0,51	82	75	7	0,91
Кенія	115	111	4	0,97	74	78	-4	1,05
Лесото	99	103	-4	1,04	54	66	-12	1,22
Мадагаскар	80	79	1	0,99	26	30	-4	1,15
Малаві	106	99	7	0,93	48	44	4	0,92
Малі	37	27	10	0,73	76	77	-1	1,01
Мавританія	97	95	2	0,98	100	99	1	0,99
Мозамбік	69	55	14	0,80	39	31	8	0,79
Намібія	143	143	0	1,00	62	67	-5	1,08
Нігерія	112	90	22	0,80	83	84	-1	1,01
Руанда	103	101	2	0,98	58	60	-2	1,03
Сенегал	61	49	12	0,80	92	83	9	0,90
Південна Африка	133	128	5	0,96	68	74	-6	1,09
Судан	70	54	16	0,77	90	95	-5	1,06
Свазіленд	133	127	6	0,95	74	80	-6	1,08
Того	99	77	22	0,78	76	57	19	0,75
Об'єднана республіка Танзанія	80	76	4	0,95	81	86	-5	1,06
Заїр	78	61	17	0,78	73	54	19	0,74
Зімбабве	135	132	3	0,98	72	81	-9	1,13
Середнє	89	76	13	0,83	69	68	1	1
Максимум	143	143	49	1,04	100	99	24	1
Мінімум	37	27	-4	0,51	22	21	-13	1
Середнє квадратичне Коефіцієнт варіації	27	33	12	0,15	18	20	9	0
	0,31	0,43	0,90	0,18	0,26	0,29	15,67	0,14
Кількість країн			31				31	

Джерело: WER 1995.

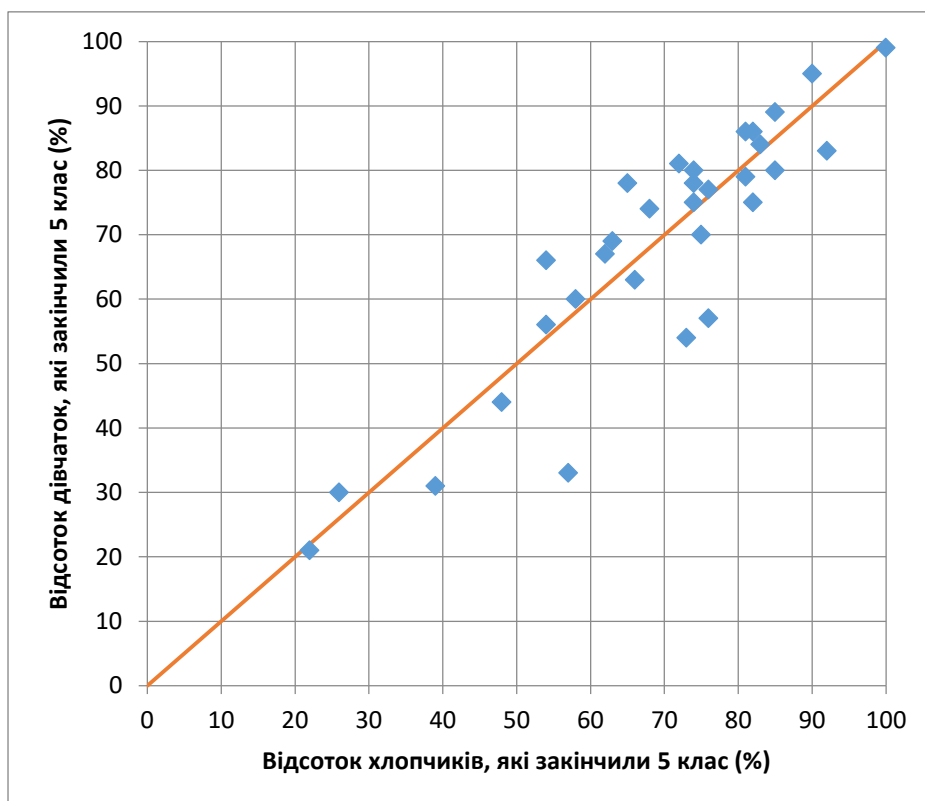
Вищезазначені спостереження також можна ілюструвати графічно, як показано на наступних Рисунках щодо доступу чоловіків і жінок до навчання (Рис. 11) та тих, хто довчився до 5 класу (Рис. 12).

Рис. 11. Африка на південь від Сахари: реальні показники прийому чоловіків і жінок до школи, 1992 рік

Джерело: WER 1995.

Рис. 12. Африка на південь від Сахари: відсоток випускників 1991 року, які довчилися до 5-го класу

Джерело: WER 1995.

Пояснення до Рис. 11 і 12:

- з точки зору доступу до навчання (реальний рівень зарахувань) у дівчат майже завжди нижчий рівень, ніж у хлопчиків (на Рис. 11 практично всі країни знаходяться нижче рівня рівності);

- щодо тих, хто закінчив шкільний рік (випускники 5-го класу), у дівчат кращі результати, ніж у хлопчиків, у більш ніж половині країн (на Рис. 12 більш ніж половина балів перевищує лінію рівності).

Інший спосіб аналізу різниці відвідування школи хлопчиками та дівчатами полягає в порівнянні очікуваної тривалості шкільного навчання чоловіків і жінок (school life expectancy, SLE) і, очікуваної кількості, тих, хто закінчить школу (school survival expectancy, SSE). Тривалість шкільного навчання (SLE) – це загальна кількість років навчання, яку може очікувати дитина певного віку у майбутньому. Ті, хто закінчать школу (SSE) – це кількість років навчання, яку може очікувати дитина певного віку, яка вже навчається у школі.

Таблиця 9. Очікувана тривалість шкільного навчання чоловіків та жінок (SLE) та очікувана тривалість тих, хто закінчить школу (SSE), і гендерні розриви, 1992 р.

	Тривалість шкільного навчання (у роках навчання у школі)		Абсолютний розрив (у роках навчання у школі)	Очікувана тривалість шкільного навчання (у роках навчання у школі)		Абсолютний розрив (у роках навчання у школі)
	М	F		М	F	
Ботсвана	10,4	10,9	-0,5	10,5	10,9	-0,4
Буркіна-Фасо	3,4	2,1	1,3	9,0	8,5	0,5
Бурунді	5,1	4,0	1,1	9,3	8,5	0,8
Гамбія	6,1	4,0	2,1	9,2	8,2	1,0
Гвінея	3,8	1,6	2,2	10,4	8,6	1,8
Лесото	7,8	9,5	-1,7	11,3	10,6	0,7
Малаві	6,3	5,0	1,3	8,8	8,4	0,4
Малі	2,3	1,2	1,1	9,2	8,3	0,9
Мозамбік	4,0	2,9	1,1	7,6	7,4	0,2
Намібія	12,0	13,0	-1,0	13,5	13,3	0,2
Нігер	2,8	1,4	1,4	8,4	7,9	0,5
Руанда	5,9	5,5	0,4	7,2	6,8	0,4
Сенегал	5,6	3,6	2,0	9,8	8,8	1,0
Південна Африка	11,7	12,2	-0,5	12,8	12,7	0,1
Того	10,6	5,9	4,7	11,3	9,5	1,8
Заїр	6,7	4,4	2,3	11,5	9,2	2,3
Середнє	6,5	5,5	1,1	10,0	9,2	0,8

Джерело: Звіт про стан світової освіти 1995 року.

Пояснення до Таблиці 9:

- гендерні розриви тих, хто закінчив школу (SSE) часто нижчі, ніж очікувана тривалість шкільного навчання (SLE);

- іншими словами, більша частина хлопчиків, ніж дівчат, має доступ до школи в першу чергу, але коли дівчата потрапляють до

школи, їхні шанси на "виживання" (закінчити школу) лише трохи менші, ніж у хлопчиків.

Визначення цих двох показників, наведених у Доповіді про світовий освітній процес у 1995 році, є наступними:

Тривалість шкільного навчання (SLE): для дитини певного віку, SLE визначається як загальна кількість років навчання, на яку дитина може розраховувати для отримання освіти в майбутньому, припускаючи, що ймовірність його зарахування до школи в будь-якому конкретному віці дорівнює поточному коефіцієнту зарахування для цього віку. Це сума спеціальних вікових коефіцієнтів зарахування для початкової, середньої та вищої освіти.

Кількість тих, хто закінчив школу (SSE): SSE для дитини певного віку (базовий вік) визначається як кількість років навчання, яку дитина цього віку, яка вже є у школі, може очікувати в майбутньому. Це співвідношення між сумою вікових показників зарахування для початкової, середньої та вищої освіти та коефіцієнтом зарахування за базовим віком. Більш детальну інформацію про методику обчислення дивіться у Статистичних примітках цього звіту.

Графічна презентація

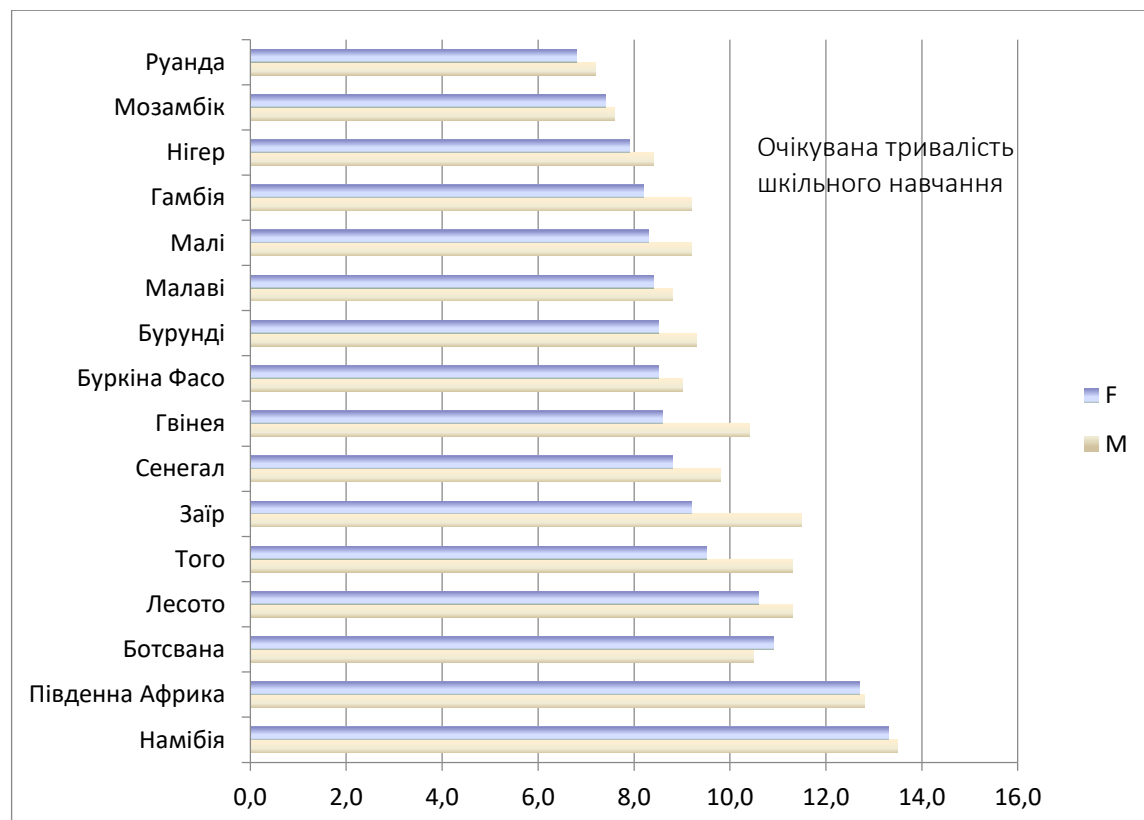
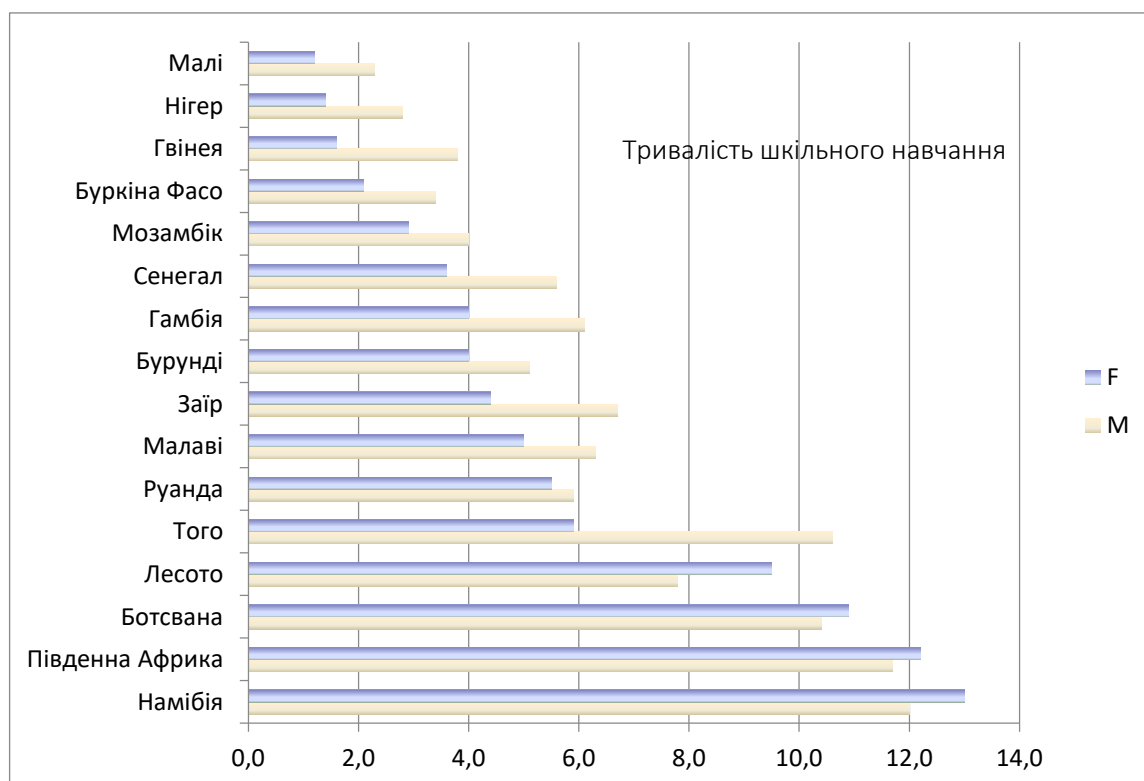
Вищезазначені результати представлені графічно на Рис. 13. У верхній частині представлені країни в порядку зростання тривалості шкільного навчання (SLE), тоді як нижня частина дає таку саму презентацію кількості тих, хто закінчив школу (SSE), стосовно років навчання.

Пояснення до Рис. 13:

- тендерні розриви у тривалості шкільного навчання є вищими, ніж кількість тих, хто закінчив школу

- помітними винятками є деякі країни Південної Африки (Лесото, Ботсвана, Південна Африка та Намібія), де тендерні розбіжності у навчанні часто є на користь дівчат.

Рис. 13. Африка на південь від Сахари: очікувана тривалість навчання чоловіків та жінок (SLE) та очікувана кількість тих, хто закінчив школу (SSE), 1992 р.

Джерело: Таблиця 9.

Ш.6 Індекс гендерної сегрегації за напрямками навчання

Хоча в більшості країн, що розвиваються, загальна рівність між чоловіками та жінками в галузі освіти не досягнута, прогрес у певних розвинених країнах та деяких країнах Латинської Америки та регіону Карибського басейну відбувається досить швидко. Проте навіть у країнах, де досягається загальний рівень паритету, значні розбіжності виявляються у розподілі чоловіків та жінок серед різних галузей навчання у технічних, професійних та вищих навчальних закладах.

Під час вивчення участі жінок у різних сферах навчання у професійно-технічній освіті або у вищих навчальних закладах може бути корисно мати інструмент для визначення того, як чоловіки та жінки схильні сконцентруватися відповідно до суто "чоловічих" або суто "жіночих" сфер діяльності.

Індекс гендерної сегрегації за галузями дослідження, описаний нижче, може стати таким інструментом. Він визначається як відсоток всіх осіб, які навчаються на певному рівні освіти, які мають змінити свою сферу навчання, для того щоб співвідношення жінок і чоловіків було однаковим у всіх сферах, беручи до уваги, що немає змін у загальній кількості зарахувань.

По суті, індекс порівнює гендерний склад зарахувань у всіх сферах навчання на основі гендерної складової загальної кількості учнів у всіх областях навчання в цілому.

Наприклад:

	Чоловіча стать	Жіноча стать	Загальна кількість
Сфера А	220	60	280
Сфера Б	20	100	120
Всі сфери	240	160	400

Гендерна складова загальної кількості учнів у всіх сферах (400) становить 60 відсотків чоловіків (240) та 40 відсотків жінок (160).

Якщо гендерна складова загальної кількості зарахувань у сфері А (280) та у сфері Б (120) була б 60 відсотків чоловіків і 40 відсотків жінок, то зарахування до кожної з цих сфер буде:

	Чоловіча стать	Жіноча стать	Загальна кількість
Сфера А	168	112	280
Сфера Б	72	48	120
Всі сфери	240	160	400

Для того, щоб отримати нову складову, 52 чоловіка зі сфери А повинні «переміститися» у сферу Б, а 52 жінки зі сфери Б повинні «переміститися» у сферу А.

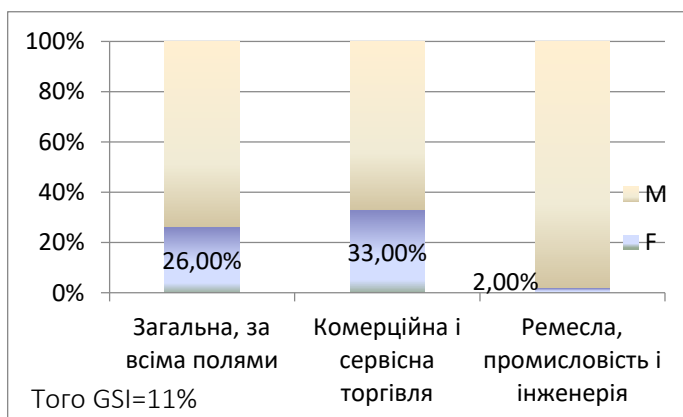
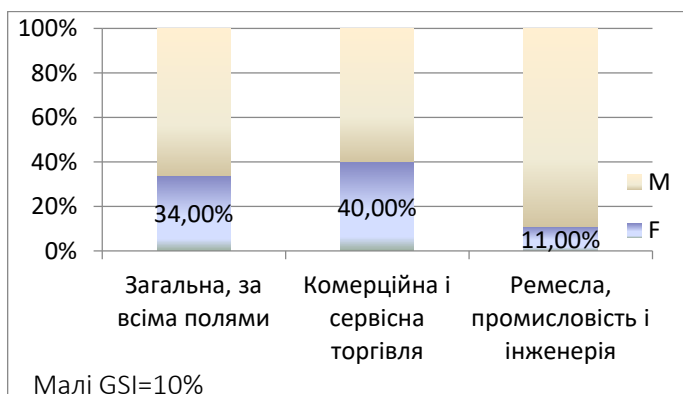
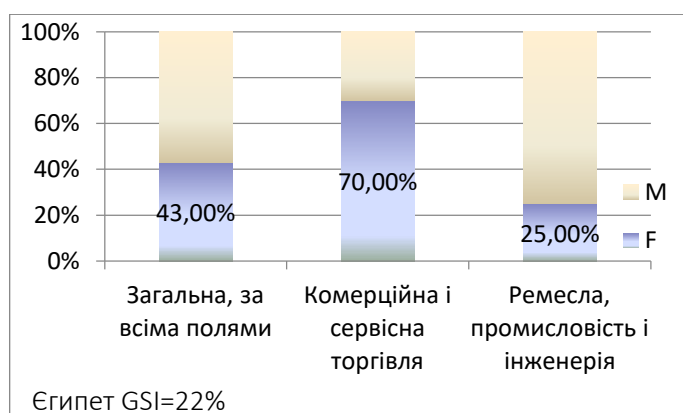

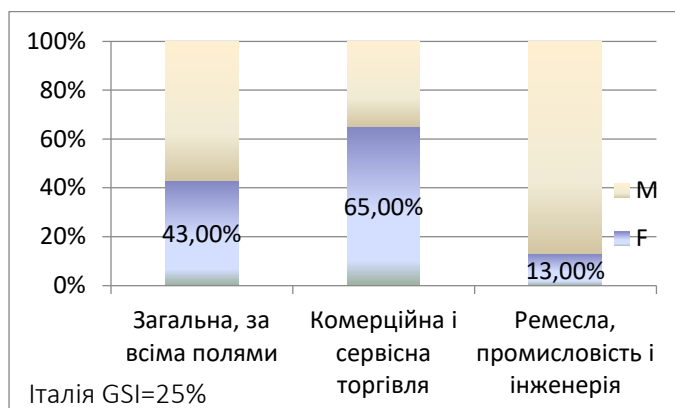
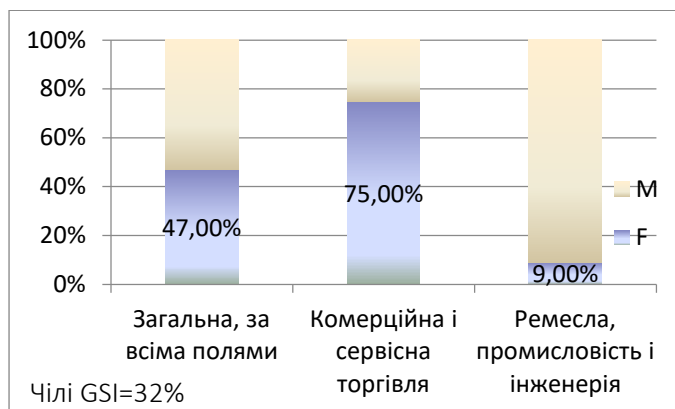
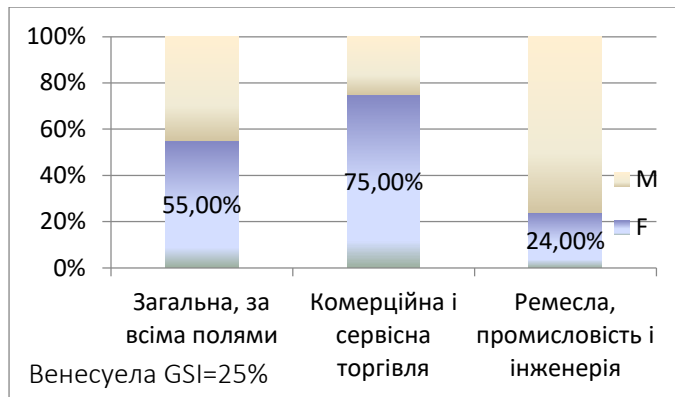
Отже, 104 особи повинні змінити сфери із загальної кількості 400 осіб, які були зараховані. У цьому випадку індекс гендерної сегрегації (GSI) дорівнює:

$$GSI = \frac{104 \text{ (кількість осіб, які мають змінювати сферу)}}{400 \text{ (загальна кількість учнів)}} = 26 \text{ відсотків}$$

Слід підкреслити, що розрахунок кількості осіб, які потребують змінити сферу, базується на відсотках чоловіків та жінок у загальній кількості зарахувань для всіх сфер разом.

Рисунок 14. Середня професійна освіта. Зарахування за загальною сферою навчання та за статтю, у відібраних країнах, близько 1992 року

Джерело: Дані з документа про Середню технічну та професійну освіту: участь жінок у різних сферах навчання, 1980 та 1992. STE-17. ЮНЕСКО. Париж 1995 р.

Звідси випливає, що цей індекс не є показником загальної гендерної нерівності у доступі, чи отриманні певного рівня освіти, а скоріше мірою концентрації чоловіків і жінок у конкретних сферах, для певного загального розподілу за статевою ознакою.

Графічна презентація, наведена на Рис. 14 для окремих країн, може допомогти з'ясувати значення індексу. З діаграми можна побачити, що в країнах з найнижчим показником гендерної сегрегації за сферами навчання, Того та Малі наприклад, можуть мати досить низьку частку жінок у загальній кількості (всі сфери) зарахувань. З іншого боку, висока гендерна сегрегація за сферами навчання може

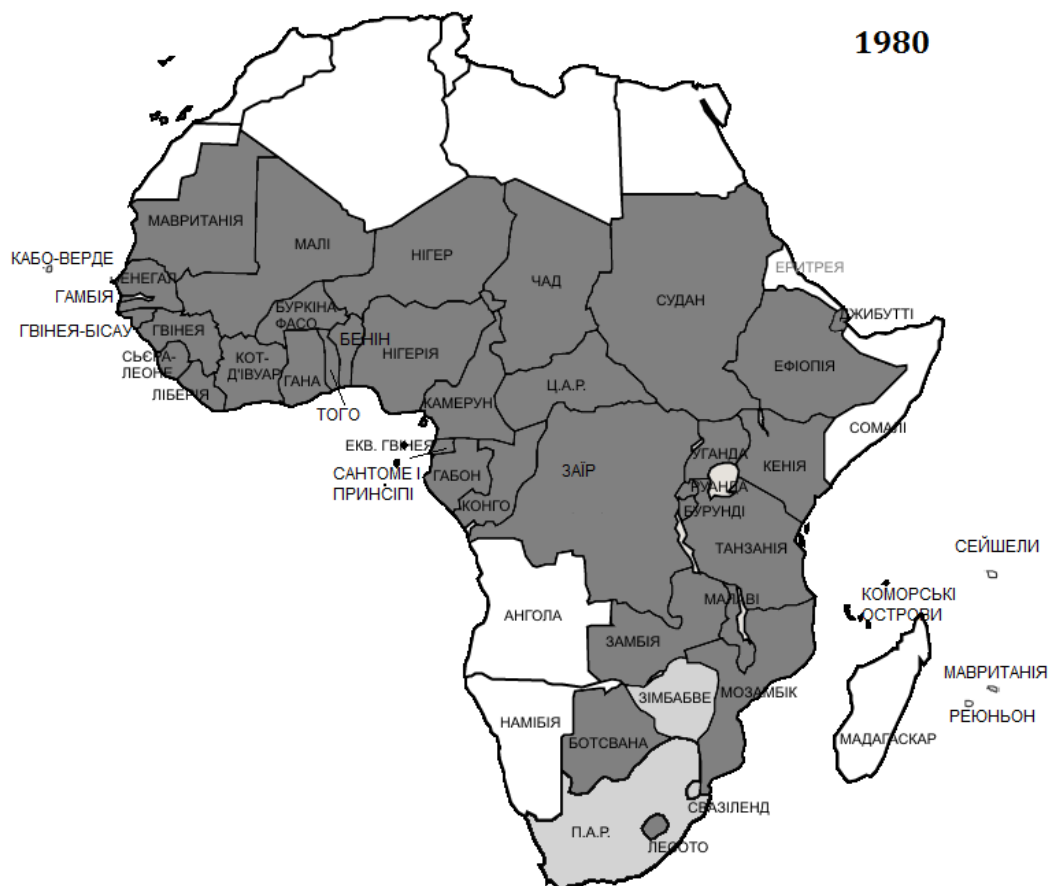
бути пов'язана з порівняно високою кількістю жінок у загальному зарахуванні до шкіл, як це показано у випадку Венесуели та Чилі.

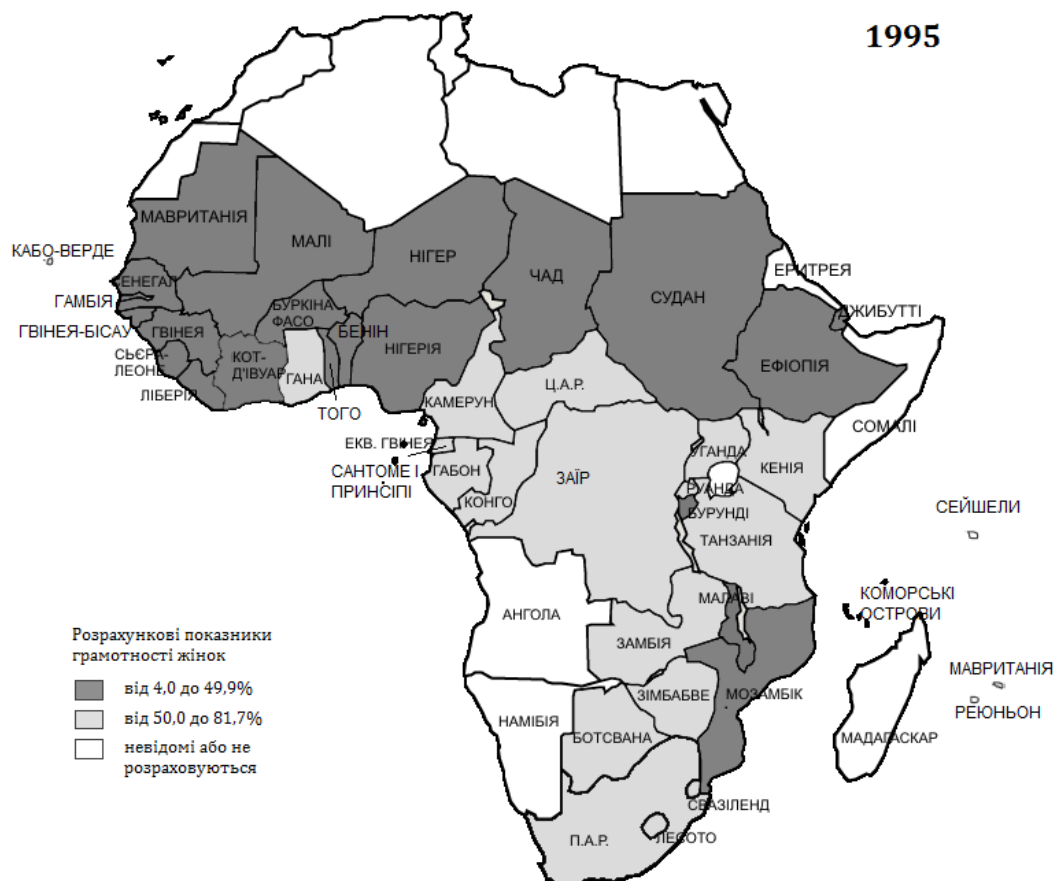
III.7. Використання тематичних карт

Географічна презентація за тематичними картками особливо підходить для демонстрації пропорцій або інтенсивностей певних явищ у певній сфері і може бути особливо доцільною для ілюстрації змін у часі. На сьогоднішній день різноманітні географічні системи інтерпретації (ГСИ) на мікрокомп'ютерах стають доступними для звичайних користувачів, а звичайні програмні додатки можуть бути використані для простих карт. Тому їх слід використовувати при презентації статистики про сферу освіти та показників.

Як приклад, на Рис. 15 представлено зміни грамотності у жінок в Африці в період між 1980 та 1995 роками.

Рис. 15. Африка на південь від Сахари: розрахункові показники грамотності жінок, 1980 та 1995 роки

Джерело: Збірник статей про неграмотність, № 35, 1995 р.

Пояснення Рис. 15:

- хоча залишаються великі території, де половина жіночого населення все ще неграмотна, прогрес, досягнутий протягом останніх 15 років, при ліквідації жіночої неграмотності не є незначним;

- багато країн Східної та Центральної Африки перейшли з категорії "менше 50%" до "більш ніж 50%" жіночої грамотності.

Щоб мати порівняльну картину щодо чоловічої неграмотності, подібні карти можна було б використати для загального чи чоловічого рівня неграмотності, а також для гендерних розривів. Природно, подальший аналіз необхідний для більш детальної оцінки ситуації та виявлення відмінностей від загальної картини.

III.8. На шляху до показників гендерної рівності

Абсолютні досягнення проти гендерного паритету.

При проведенні міжнаціональних порівнянь ми хочемо одночасно брати до уваги загальне (для обох статей) досягнення та гендерну нерівність (гендерні розриви та індекси паритету). Якщо загальна величина однакова, то більша нерівність, очевидно, означатиме гіршу соціальну ситуацію. Але питання є більш складним, коли загальний або

середній рівні досягнення відрізняється. Зокрема, в оцінці прогресу, чи повинен критерій бути зменшеним гендерною диспропорцією або більш високим абсолютним досягненням? Наприклад, в Гаїті рівень грамотності становить 43%, для чоловіків – 46%, для жінок – 40%. Чи слід оцінювати цей соціальний результат гірше, ніж у Чаді, який має загальний рівень грамотності 45% з 59% для чоловіків та 31% для жінок? Гаїті має нижчий рівень грамотності, ніж в Чаді, але також має меншу гендерну нерівність.

Для того, щоб відповісти на цей тип запитання, запропоновано синтетичні показники, які інтегрують вимір гендерної справедливості у вимір абсолютного досягнення. ПРООН нещодавно розробила *індикатор гендерно-чутливої рівності (GESI)*, який використовує гармонічне значення серед показників чоловіків та жінок. Гармонічне значення має властивість взяти до уваги як значення загального співвідношення, так і певною мірою, невідповідність між чоловіками та жінками. На прикладі вищевикладеного, Гаїті оцінюватиметься вище, ніж Чад, незважаючи на те, що загальний показник грамотності (обох статей) вище для останнього.

Можна модифікувати розрахунок індексу, щоб зробити його більш чутливим до гендерних нерівностей. Зацікавлений читач може посилатися на Додаток до Доповіді про Розвиток Людини 1995 р. Ми просто хочемо нагадати, що в цьому посібнику загальною ідеєю є коригування загального (обох статей) значення даного показника за індексом гендерної рівності з використанням відповідних формул.

Для наведених вище показників грамотності у країнах Гаїті та Чад наведемо розрахунки *GESI*.

Для Чаду:

$$\frac{1}{GESI_{lit}} = \frac{0,5}{0,59} + \frac{0,5}{0,31} = 0,847 + 1,613 = 2,459,$$

де 0,5 – це приблизно частка чоловіків і жінок у загальній кількості населення. Отже:

$$GESI_{lit} = \frac{1}{2,459} = 0,41.$$

Для Гаїті:

$$\frac{1}{GESI_{lit}} = \frac{0,5}{0,46} + \frac{0,5}{0,4} = 1,087 + 1,250 = 2,337.$$

Отже:

$$GESI_{lit} = \frac{1}{2,337} = 0,43.$$

Для отримання додаткової інформації про показники, що мають відношення до гендерної рівності, див. ПРООН. Доповідь про розвиток людини в 1995 році, Технічні примітки.

III.9. Співвідношення між освітніми та іншими соціально-економічними факторами

Можна передбачити, що певні соціально-економічні показники, такі як дохід та народжуваність, в певній мірі залежать від різниці між країнами (провінціями чи регіонами) щодо рівня грамотності та зарахування дівчат до першого та другого рівнів освіти.

Методи регресії та кореляції дозволяють виявити та кількісно визначити співвідношення між парами змінних. Ці методи можуть частіше використовуватися при вивченні гендерних нерівностей, оскільки більшість програм для електронних таблиць мікрокомп'ютерів сьогодні включають такі аналітичні засоби.

Нагадаємо, що у випадку парного розподілу x та y , поділивши коваріацію x та y на стандартне відхилення x і на стандартне відхилення y , отримаємо коефіцієнт лінійної кореляції:

$$r = \frac{\sum(x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum(x_i - \bar{x})^2} \sqrt{\sum(y_i - \bar{y})^2}}$$

Цей вираз має надзвичайно важливу властивість, так як r це число, яке знаходиться у межах

$$-1 \leq r \leq 1.$$

Якщо $r = +1$ це означає повну пряму лінійну кореляцію;

$r = -1$ означає повну обернену лінійну кореляцію;

$r = 0$ означає відсутність кореляційного зв'язку.

Слід нагадати, що позитивна або висока кореляція між двома змінними, x і y , сама по собі не показує, що x є наслідком y , або що y є наслідком x (або навіть те, що вони обидва викликані третьою причиною).

У Таблиці 10 представлені коефіцієнти співвідношення між:

А) загальний коефіцієнт народжуваності (TFR)

Б) реальний ВВП на душу населення (GNP)

В) коефіцієнт неграмотності серед дорослих чоловіків та жінок (ILLIT.M та ILLIT.F)

Г) загальний коефіцієнт зарахування чоловіків та жінок у початковій та середній школі (GER1.M та GER1.F, GER2.M та GER2.F)

Е) відсоток жінок-викладачів у початковій освіті (%FT)

Ф) індекс гендерного паритету для сукупної частини учнів (GER) початкової та середньої освіти (GPI1 та GPI2)

Кореляція була розрахована для 56 країн, що розвиваються, для яких доступні дані.

Таблиця 10. Коефіцієнти кореляції між народжуваністю, доходом, неграмотністю дорослих, сукупною частиною учнів, відсотком вчителів-жінок та індексом гендерного паритету, 1992 рік

	Загальний коефіцієнт народжуваності TFR	Реальний ВВП на душу населення GNP	Коефіцієнт неграмотності серед дорослих ILLIT		Загальний коефіцієнт зарахування				% жінок-викладачів у початковій освіті %FT	Індекс гендерного паритету	
			М	F	Початкова школа GER1		Середня школа GER2			Початкова школа GPI1	Середня школа GPI2
					М	F	М	F			
TFR	1										
GNP	-0,61	1									
ILLIT.M	0,67	-0,57	1								
ILLIT.F	0,73	-0,59	0,94	1							
GER1.M	-0,58	0,33	-0,63	-0,55	1						
GER1.F	-0,71	0,48	-0,81	-0,79	0,89	1					
GER2.M	-0,75	0,67	-0,59	-0,57	0,64	0,66	1				
GER2.F	-0,83	0,74	-0,70	-0,75	0,58	0,74	0,92	1			
%FT	-0,60	0,48	-0,65	-0,78	0,39	0,68	0,44	0,71	1		
GPI1	-0,61	0,49	-0,79	-0,81	0,48	0,81	0,43	0,65	0,79	1	
GPI2	-0,60	0,49	-0,63	-0,75	0,32	0,65	0,34	0,65	0,88	0,85	1

Примітка. Показники неграмотності були оцінені 1995 р. Всі інші дані відносяться до 1992 року.

Пояснення до Таблиці 10:

- коефіцієнт зарахування чоловіків і жінок дуже корелюється на обох рівнях освіти (0,89 та 0,92). Тому, хоча показники співвідношення зарахування жінок, як правило, є нижчими, вони сильно корелюються з відповідними співвідношеннями зарахування чоловіків. Іншими словами, ці основні фактори, як правило, змушують обидва співвідношення рухатися аналогічним чином. Що стосується безграмотності, то кореляція між показником чоловічої та жіночої статі також дуже висока (0,94);

- загальний коефіцієнт народжуваності корелюється з жіночою неграмотністю та освітою. Зокрема, можна помітити, що кореляція між загальним коефіцієнтом народжуваності та жіночою неграмотністю ($r = 0,73$) трохи вище, ніж кореляція між народжуваністю та чоловічою неграмотністю ($r = 0,67$). (Негативна) кореляція між загальним коефіцієнтом народжуваності та сукупною часткою учнів також вища для жінок, ніж для чоловіків, а також для середньої, ніж для початкової освіти;

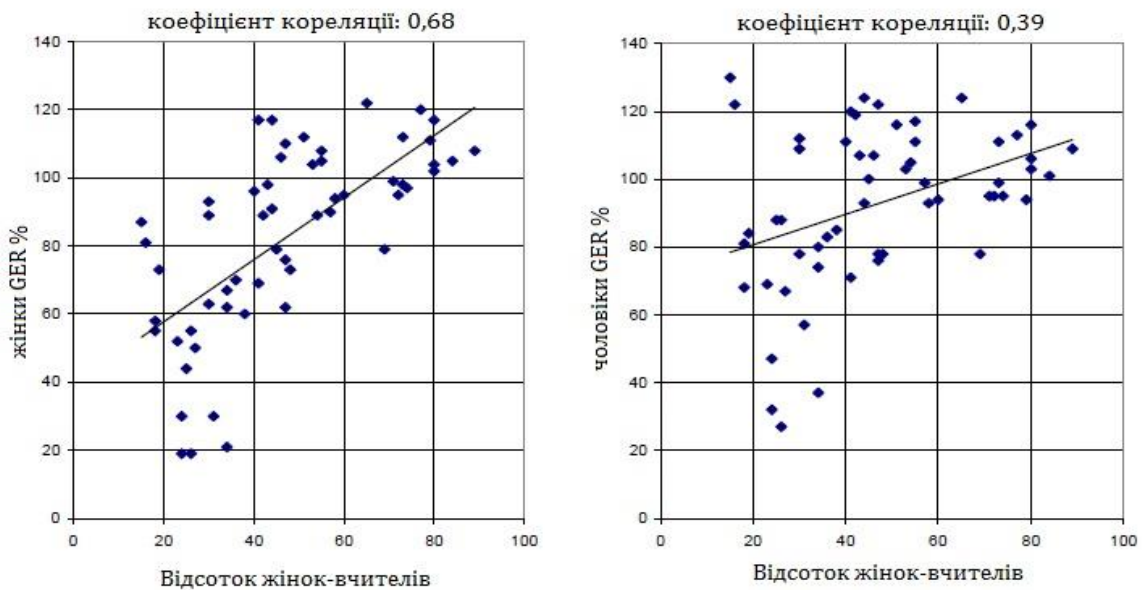
- кореляція ВВП з сукупною часткою учнів більш помітна для жінок, ніж для чоловіків та для середньої, ніж для початкової освіти;

- є також негативна кореляція ($r = -0,78$) між відсотком жінок-вчителів та рівнем неграмотності серед жінок, тобто країни з високим показником неграмотності серед жінок також можуть мати низький відсоток вчителів-жінок. Існує також негативна кореляція з рівнем чоловічої неграмотності, але нижче, ніж у жінок ($r = -0,65$);

- виявляється кореляція між відсотком вчителів-жінок та індексом тендерного паритету для сукупної частки учнів в початковій ($r = 0,79$) та середній освіті ($r = 0,88$);

- існує висока негативна кореляція між показниками неграмотності та індексом тендерного паритету, особливо для початкової освіти.

Рис. 16. Співвідношення між відсотком вчителів-жінок та коефіцієнтом сукупної частки учнів чоловічої та жіночої статі (GER) у початковій освіті, 1992 р.

Джерело: Таблиця 10.

Пояснення до Рис. 16:

- існує позитивна кореляція між чоловічою та жіночою сукупною часткою учнів та відсотком жінок-викладачів у початковій освіті для тих же 56 країн, що розвиваються, як показано в Табл. 10;

- коефіцієнт зарахування жінок більше корелюється з відсотком вчителів-жінок, ніж співвідношення чоловіків;

- хоча вищевказані висновки пропонуються двома діаграмами розсіювання, коефіцієнти кореляції (0,68 і 0,39) дають точні показники ступеня позитивного зв'язку між кожною парою змінних.

III.10. Приклад статистичних профілів країни

Цікаво показати основні показники за статтю, а також показники гендерних нерівностей для кожної країни, з тим щоб показати картину, яку можна порівняти на міжнародному рівні.

Форум Африканських Жінок в Сфері Освіти (FAWE) запропонував дуже корисну Національну картку оцінок як інструмент для складання базової статистики щодо участі дівчат у навчанні в країнах Африки на південь від Сахари. Для того, щоб надати базову інформацію для заповнення детальної національної картки оцінки, ЮНЕСКО та Африканська Академія наук опублікували в 1995 році *Кількість жінок у навчанні в Африці на південь від Сахари*. Статистичні профілі, що представляють наявну статистику для країн Африки на південь від Сахари.

Модель статистичного профілю, запропонована нижче, подібна до тієї, яка була прийнята у вищезгаданому документі, з більшим акцентом на показники гендерних нерівностей, таких як гендерний розрив та індекс рівності між чоловіками та жінками.

СТАТИСТИЧНИЙ ПРОФІЛЬ	КРАЇНА
Населення (у тис.) 1995: Середньорічний темп приросту (%) 1985-95: Загальний коефіцієнт народжуваності (народжуваність на одну жінку): Коефіцієнт дитячої смертності (до року) 1995:	ВВП на душу населення (дол. США) 1995: Середньорічний темп приросту (%) 1990-95:

Грамотність						
Кількість гарматного дорослого населення (15 років і старше)	Обидві статі	Чоловіки (млн.)	Жінки	%F	Гендерний розрив (млн.)	Індекс гендерного паритету
1985 1995						
Відсоток грамотного дорослого населення (15 років і старше)	Обидві статі	Чоловіки (%)	Жінки		Гендерний розрив (%)	Індекс гендерного паритету
1985 1995						

Початкова освіта					
Валовий коефіцієнт зарахування	Обидві статі	Чоловіки (%)	Жінки	Гендерний розрив (%)	Індекс гендерного паритету
(вікова група:) 1985 (вікова група:) 1995					
Вага коефіцієнту зарахування 1985 1995					

Середня освіта					
Валовий коефіцієнт зарахування	Обидві статі	Чоловіки (%)	Жінки	Гендерний розрив (%)	Індекс гендерного паритету
(вікова група:) 1985 (вікова група:) 1995					
Вага коефіцієнту зарахування 1985 1995					

Початкова та середня освіта разом					
Валовий коефіцієнт зарахування	Обидві статі	Чоловіки (%)	Жінки	Гендерний розрив (%)	Індекс гендерного паритету
(вікова група:) 1985 (вікова група:) 1995					
Вага коефіцієнту зарахування 1985 1995					

Доступ до навчання та кількість тих, хто закінчив 5 клас					
Реальний рівень набору	Обидві статі	Чоловіки (%)	Жінки	Гендерний розрив (%)	Індекс гендерного паритету
(вступний вік:) 1985 (вступний вік:) 1995					
Кількість тих, хто закінчив 5 клас 1985 1995					

Вища освіта					
Валовий коефіцієнт зарахування	Обидві статі	Чоловіки (%)	Жінки	Гендерний розрив (%)	Індекс гендерного паритету
(вікова група:) 1985					
(вікова група:) 1995					

Тривалість навчання у школі					
Тривалість навчання у школі	Обидві статі	Чоловіки (%)	Жінки	Гендерний розрив (роки)	Індекс гендерного паритету
1985					
1995					

Кількість вчителів	Обидві статі	Чоловіки	Жінки	% жінок
Початкова освіта				
1985				
1995				
Середня освіта				
1985				
1995				
Вища освіта				
1985				
1995				